

YEREL İKTİDAR VE DENETİM BAĞLAMINDA ŞİHÂBOĞULLARI VE CEBEL-İ ŞÛF EMÂRETİ (1697-1770)*

Yahya Koç

Dr. Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye

Öz

Şihâboğulu emirlerinin yürüttüğü Cebel-i Şûf emirliği, Osmanlı hükümetinin gözündeki Sayda şehrinin kuzeydoğusunda yer alan Şûf Dağı ve etrafındaki mukataaların toplamından ibaret bir mukataaydı. Şihâboğulu emirleri, 18. yüzyılda bu mukataaların iltizamını Sayda valilerinin elinden almışlar ve kendi taraftarları olan Dürzî ailelere yeniden iltizama vermişlerdir. Şihâboğulları, bölgede diğer yerel güçlerle mücadele edip yerel iktidarlarını tesis ederken mukataa sisteminin sağladığı idari-mali statüden bir meşruiyet kaynağı olarak yararlanmışlardır. Şihâboğulları bu statü dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun bürokratik denetim süreçlerine dahil edilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Şihâboğulları, Cebel-i Şûf, Osmanlı İmparatorluğu, Yerel İktidar, Mukataa Sistemi

Abstract

THE SHIHÂB FAMILY AND THE EMIRATE OF JABAL SHUF IN THE CONTEXT OF LOCAL POWER AND CONTROL (1697-1770)

The Emirate of Jabal Shuf which was conducted by the Shihâb family, in the respect of the Ottoman government, was nothing more than the totality of the Shuf Mountains which are located on the northeast of Sidon and the muqataas surrounding it. In the 18th century, the emirs of the Shihâb family took away the control of these muqataas from the governors of Sidon and for tax-farming gave them to their supporters, the Druze families. The Shihâb family, while fighting with other local powers in the region and establishing their local potency, took advantage of the administrative-fiscal status which was provided by the muqataa system as the source of legitimacy. Thanks to this status, the Shihâb family was included in the bureaucratic supervision system of the Ottoman Empire.

Keywords: Shihâbs, Jabal Shuf, Ottoman Empire, Local Power, Muqataa System

Sorumlu yazar/ Corresponding author: Yahya Koç, yahyametinkoc@yahoo.com

Geliş Tarihi/Submitted: 30.01.2019 **Kabul Tarihi/Accepted:** 17.05.2019

DOI: 10.26650/TurkJHist.2019.19004

Cite this article as: Koç, Yahya, “Yerel İktidar ve Denetim Bağlamında Şihâboğulları ve Cebel-i Şûf Emâreti (1697-1770)”, *Turk J Hist*, issue 69 (2019), p.51-86.

*Bu makale, yazarı tarafından İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2018 yılında hazırlanmış olan *Sayda Eyaleti'nde Osmanlı İktidarı ve Yerel Güçler (1700-1775)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Merhum Prof. Dr. Şehabeddin Tekindağ'ın, bundan altmış yıl önce, farklı coğrafyaların ve toplumların tarihine göstermiş olduğu meraka bir saygı duruşu...

Osmanlı İmparatorluğu, yüzyıllar boyunca, farklı coğrafyalarda yaşayan, etnik, dinî, kültürel ve sosyal bakımdan birbirinden farklılık gösteren toplumları bir arada tutabilmeyi başarmıştır. Bunu yaparken farklı kimliklerin üzerinde, onlar bağımsızlıklarını kazanana kadarki süreçte örtülü olan hantal bir “kapak” işlevine mi sahip olmuştur? Yoksa bu farklılıkları benimseyip, iktidarını sürdürme adına işe koşabilme becerisine mi sahip olagelmıştır? İlk sorunun cevabını verirken Cemal Kafadar, aslında imparatorluk tipindeki devletlerin hakimiyetleri altındaki toplulukların kimliklerinin şekillenmesinde ne denli etkili olduklarını ifade etmiştir¹. Bu çalışmada ise Osmanlıların, taşralarında yaşayan birbirinden farklı toplumlar üzerinde iktidarlarını sürdürmek için ne gibi sistem, süreç ve yöntemleri tatbik ettikleri irdelenerek ikinci sorunun cevabı verilmeye çalışılacaktır.

Çalışma konusunu teşkil eden tarihsel iki unsur, Şihâboğulları Ailesi ve *Cebel-i Şûf Emâreti*, diğer iki kavramsal unsur, yerel iktidar ve bürokratik denetim, birlikte ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda iktidar ve denetim meselelerine kısaca değinerek çalışmaya giriş yapmak yerinde olur. Osmanlı İmparatorluğu'nda merkeziyetçi bir iktidar anlayışı mevcut olmakla birlikte bunun, diğer imparatorluklarda olduğu gibi katmanlı ve paylaştırılmış bir yapıya sahip olduğunu dile getirmek mümkündür². Merkezî hükümetin her yerde ve her zaman aynı yoğunlukta bir amaç gerçekleştirme potansiyeline (iktidar potansiyeli) sahip olamayacağı göz önünde bulundurulacak olursa iktidarın, çalışmada ele alınması hasebiyle taşra iktidarının, katmanlı ve paylaştırılmış bir yapıya sahip olduğu daha kolay anlaşılır. Şihâboğulları, bu katmanlı iktidar tarifi kapsamında yerel iktidar sahipleri olarak görülmüşlerdir. Şihâboğulları, aynı zamanda, 18. yüzyıl Osmanlı

1 Cemal Kafadar, *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, çev. Ceren Çıkmın, Ankara 2010, s. 28-30.

2 İmparatorluklarda iktidarın yapısı ve farklı iktidar biçimlerinin bir arada mevcut bulunması hakkında bkz. Jane Burbank- Frederick Cooper, *İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik*, çev. Ahmet Baybars Çağlayan, İnkılap Yay., İstanbul 2011, s. 18-19; Michael Mann, *İktidarın Tarihi*, çev. Esin Saraçoğlu, Soner Torlak, Emre Kolay, Olcay Sevimli, Phoenix Yay., Ankara 2012, Cilt: I, s. 17-46.

taşra tarihiyle ilgilenen tarihçilerin çokça üzerinde durduğu yerel güçlerin yükselişi bağlamında değerlendirilmiştir³.

Taşrada ekonomik, siyasi iktidar aygıtlarının tasarrufunda Osmanlı hükümetinin yerel güçlere daha fazla yaslandığı bir dönem olarak değerlendirilen 18. yüzyılda, hem merkezî idarede hem de yerel idarede bürokrasisinin etkinliğini arttırdığı görülmüştür⁴. Maliye bürokrasisinin taşradaki yerel güçlerin kayıt altına alınmasında, kontrol ve denetimlerinin sağlanmasında rolü önemliydi. İmparatorluğun geniş topraklarında yer alan, buldukları bölgelere ya da muhtevalarına göre tasnif edilen yüzlerce mukataa bu maliye bürokrasinin tepesindeki defterdarlığa bağlıydı. Defterdarlığın bünyesinde yer alan Başmuhasebe bürosu, geliri yüksek olan mukataaların bağlı olduğu büroydu. Başmuhasebe'ye bağlı olan mukataalar arasında Halep, Kıbrıs, Trablusşam ve Sayda eyaletleri gibi daha uzak bölgelerde bulunan bütünleşik mukataalar halindeki eyaletler yer alıyordu. Bu eyaletlerin idari-mali tasarrufu ise voyvodalık, muhassıllık, nezaret veya mutasarrıf valilik şeklinde verilirdi⁵. Cebel-i Şûf Emâreti, 18. yüzyılda, bir mukataalar grubu olarak mutasarrıf valilerin tasarrufuna verilen Sayda Eyaleti mukataalarının bir parçasıydı.

Şihâboğulları Ailesi'ne mensup emirler, Osmanlı hükümetinin idari-mali bir yerel tasarruf biçimi olarak gördüğü Cebel-i Şûf Emâreti'nin⁶ başına geçerken bir yandan elde ettikleri bu statüyü kullanarak bölgesel iktidarlarını sağlamlaştırmaya çalışmışlardır. Öte yandan Şihâboğlu emirlerinin üzerlerine aldıkları statü ve bu statüye bağlı olarak üstlendikleri rol ve fonksiyonlar bu yerel gücü imparatorluğun bürokratik denetimine bağlı hale getirmiştir. Bu çalışmada öncelikle Şihâboğullarının yerel iktidarlarının yapısal özellikleri ve unsurları ele alınacak, sonrasında Osman-

3 18. yüzyılda Osmanlı taşrasında yerel güçlerin yükselişi konusunda şu birkaç esere bakılabilir: Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV*, İstanbul 2014, s. 69-101; Bruce McGowan, “Âyanlar Çağı, 1699-1812”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt: II (1600-1914), Ed. Halil İnalçık ve Donald Quataert, Çev. Ayşe Berktaş, Eren Yay., İstanbul 2004, s. 761-884.

4 Bürokrasinin 18. yüzyıldaki yükselişi hakkında şu çalışmalara bakılabilir: Norman Itzkowitz, “18. Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri”, *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*, Norman Itzkowitz Armağanı, Ed. Baki Tezcan, Karl Barbir, çev. Zeynep N. Yelçe, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2012, s. XXIX-XLVI; Ariel Salzmann, *Osmanlı Ancien Regime'i: Modern Devleti Yeniden Düşünmek*, çev. Ayşe Özdemir, İletişim Yay., İstanbul 2011, s. 120-137.

5 Mehmet Genç, “Mukâtaa”, *DİA*, Cilt: XXXI (İstanbul 2006), s. 130; Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısından Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı – Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ 1997, s. 23-24.

6 Bölge mukataalarının vergi birimleri olmalarının yanı sıra idari birimler olarak görülebilecekleri konusunda tespitler için bkz. Amnon Cohen, *Palestine in the Eighteenth Century: Patterns of Government and Administration*, The magness pres and Hebrew University, Jarusalem 1973, s. 120-122.

lıların taşra iktidarlarını sürdürmede, mukataa sistemi kapsamında Şihâboğullarını ne ölçüde yerel araçlara dönüştürebildikleri üzerinde durulacaktır.

A. Cebel-i Şûf Emâreti mi, Lübnan Emirliği mi?

Şûf Dağı veya Dürzî Dağı adıyla anılan dağlık bölge, Lübnan sıradağlarının bir kısmını oluşturur, Sayda kentinin kuzeydoğusunda yer alır. Burası Osmanlı fethi öncesinde ve sonrasında dönemlerde Dürzî ailelerin yoğun olarak yaşadıkları bir bölge olmuştur. Osmanlılar, burada yaşayan Dürzî ailelere, kendi idarî-malî taşra sistemleri kapsamında statüler ve bu statülere bağlı görevler vererek iktidarlarını kabul ettirmeye çalışmışlardır⁷. Bu şekilde 16. ve 17. yüzyıllarda Ma'noğulları Ailesi, *Cebel-i Şûf Emâreti*'ni ve bu mıntıkadaki mukataaların, eminlik ve nazırlık gibi görevlerle idaresini üstlenmişlerdir⁸. Özellikle Fahreddin Ma'noğlu döneminde Cebel-i Şûf merkezli Dürzî liderliği, nüfuzunu kuzeyde Trablusşam Eyaleti'ne güneyde ise Safed Sancağı'na yaymayı başarmıştır. Fahreddin, idamına kadar (13 Nisan 1635) geçen zaman zarfında, kimi zaman bölge valileri ve merkezî hükümetle yakın münasebetler kurabilmiştir. Ancak elde ettiği servet ve güce dayalı özerk bir siyasi yapılanmayı kurmak amacıyla giriştiği mücadelede dış güçlerden yardım alması, bölgede valileri alt edebilecek güce ulaşması gibi nedenler onun sonunu hazırlamıştır⁹. Fahreddin'in oluşturduğu bu güç ve nüfuz alanı kendisinden sonra aynı şekilde korunamamış olsa da buranın *Cebel-i Şûf Emâreti*'nin muhtemel güç ve nüfuz alanı olduğuna dair algı devam etmiştir.

Osmanlı arşiv kayıtlarında 18. yüzyılda Cebel-i Şûf Emâreti ve buraya bağlı olan mukataalar Cebel-i Şûf, Cebel-i Kesrevân, Cürd, Garb, Metn, İklim-i Harrûb, Beyrut İskelesi, Merc'uyûn, Cizzîn, Nehr-i İbrahim Mukataaları olarak sayılmıştır¹⁰. Yerel bir tarihte ise ilgili mukataalar şu şekilde sıralanmaktadır: Şûf, Menâsîf, Şehhâr, Garb, Cürd, Argûb, Metn¹¹. Osmanlı arşivindeki maliye kayıtlarında Cebel-i Şûf mukataası ve buraya bağlı mukataaların oluşturduğu mukataa grubunun, Sayda Eyaleti mukataalarından biri olarak kaydedilmiş olduğu ve Sayda valisinin tasarrufuna bırakılmış olduğu görülmektedir. Şihâboğlu emirleri, çalışmada ele alınan dönem boyunca bu mukataaların idari-mali tasarrufu konusunda Sayda valilerine ve dolayısıyla Osmanlı hükümetine bağlı olmuşlardır¹².

7 Abdul-Rahim Abu-Husayn, "Problems in the Ottoman Administration in Syria during the 16th and 17th centuries: The case of the sanjak of Sidon-Beirut", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 25, No. 4 (Nov. 1992) s.665-673.

8 Alexander Hourani, *New Documents on the History of Mount Lebanon and Arabistan in the 10th and 11th Centuries h.*, Beirut 2010, p. 921-942.

9 Feridun Emecen, "Fahreddin, Ma'noğlu", *DİA*, Cilt: XII (İstanbul 1995), s. 81.

10 BOA, *D.BŞM.D.*, nr.1705, s. 4 (Gurre R 1144/30 Aralık 1731).

11 Şeyh Nâsîf el-Yazıcı, *Risâle tarihîyye fî ahvâl Cebel Lübnan fî ahdihi'l-iktâ'i*, thk. Muhammed Halil el-Başa Reyyaz Husayn Gannâm, Beyrut 2002, s. 11-13.

12 Söz konusu mukataanın bu isimle Şihâboğulları'na verildiğine dair bazı kayıtlar için bkz. BOA,

Modern Lübnan tarihçiliğinde, bölgenin siyasi özerkliğini vurgulamaya yönelik bir eğilim mevcut olmuştur. Bu eğilime göre Fahreddin Ma'noğlu'ndan itibaren bölgede *Lübnan Emirliği* şeklinde özerk bir idarenin var olduğu vurgulanmıştır¹³. Ancak Osmanlı arşivi kayıtlarında böyle bir iddiayı doğrulayacak verilere rastlamak mümkün değildir. Bu bağlamda sadece, *Cebel-i Şûf Emâreti* şeklinde bölgedeki mukataalara işaret eden ve 18. yüzyılda Şihâboğulları emirlerine verilen bir yerel statüye delalet eden kayıtlardan bahsetmek mümkündür.

Söz konusu tarih algısına dair Stefan Winter'in tespitleri dikkat çekicidir. Winter'e göre, 19. yüzyılda aralarında Mârûnî tarihçilerin de bulunduğu Lübnan tarihçileri, bütün ilgilerini doğmakta olan Lübnan Devleti'nin tarihteki müjdecisi olarak gördükleri *Lübnan Emirliği'nin* yapısı ve tarihsel kökenlerini keşfetmek veya hayal etmek üzerine hasretmişlerdir. Bunlardan Nasif Yazıcı (ö. 1871), II. Beşir'in Rum-Katolik sekreteriydi¹⁴. O ve Haydar Ahmed eş-Şihâbî (ö. 1835), Tannûs Şıdyak (ö. 1859) gibi diğer katip-tarihçiler Dürzî Emirliğini, birleşik bir siyasi rejim olarak tanımlamaya çalışmışlardır. Buna göre Osmanlılar, erken dönemlerden itibaren Dürzî emirlere bölgede geniş bir otorite sağlamışlardır. Emirler, bu otorite sayesinde yönetmişler, adalet dağıtmışlar, statüler vermişler, bağımsız bir şekilde hareket etmişlerdir. Ma'noğulları ve Şihâbîler, bölgenin emirleri/prensleri olarak Hıristiyanlar ve heterodoks Müslümanlar için bir "sığınak dağı" olarak görülen, Doğu Akdeniz'in kıyılarına nazır Cebel-i Lübnan'ı neredeyse bağımsız bir şekilde yönetmişlerdir. Winter, bu algılamaya karşı çıkarak Osmanlı Lübnan'ında uygulanan emirliğin Avrupa'daki feodalizm örneklerinden farklı olduğunu, bu örneklerle karşılaştırılmasının yanlış sonuçlar doğuracağını dile getirir. Winter'e göre, Ma'noğulları ve Şihâboğulları emirlerinin Osmanlı taşra idaresi ve iltizam sistemi kapsamında değerlendirilmesi daha doğrudur¹⁵. Kemal Salibi de söz konusu tarih algısına ciddi eleştiriler getirmiştir. Salibi'ye göre, burada etkin olan yerel güçler aynı zamanda mültezimlerdi ve bu mültezimler Osmanlı merkezî idaresinin ve onun resmi temsilcilerinin idari-mali denetimi altındaydılar¹⁶.

MD, nr. 115, s. 194, hkm. 800 (evâil L 1118/ Ocak 1707); *MAD*, nr. 3439, s. 304 (17 Ca 1124/22 Haziran 1712); *MD*, nr. 135, s. 314, hkm. 1047 (evâil N 1141/Nisan 1729); *MAD*, nr. 9944, s. 152 (25 Z 1155/20 Şubat 1743); *C. ML*, nr. 28019 (evâil M 11557/Şubat 1744); *MAD*, nr. 10194, s. 306 (21 Z 1163/21 Kasım 1750); *MD*, nr. 162, s. 93, hkm. 236 (evâil Ca 1174/ Aralık 1760); *MD*, nr. 164, s. 199, hkm. 804 (evâil L 1178/Mart 1765); *MAD*, nr. 10208, s. 274 (2 N 1178/ 23 Şubat 1765); *MAD*, nr. 10000, s. 163 (21 R 1182/4 Eylül 1768).

13 Bu yaklaşım hakkında değerlendirmeler için bkz. Kamal Salibi, *A Hosue Of Many Mansions: the history of Lebanon reconsidered*, London 2002, s. 108-129.

14 Matti Moosa, *The Origins of Modern Arabic Fiction*, London 1997, s. 124-125.

15 Stefan Winter, *The Shiites of Lebanon under Ottoman rule, 1516-1788*, Cambridge University Press 2010, s. 33-36.

16 Salibi, *A House Of Many Mansions*, s. 123-129.

B. *Cebel-i Şûf Emâreti*'nin Şihâboğullarına Devri

Cebel-i Şûf Emâreti'nin Fahreddin'in tasfiyesinden sonraki dönemi, Ma'ogullarının güç ve nüfuzlarının giderek eridiği bir dönem olmuştur¹⁷. Şihâboğulları Ailesi'nin liderleri ise 17. yüzyıl boyunca Teym Vadisi'nde devletin tanıdığı bir tür yerel liderlik statüsüne sahip olmuşlardır. Bu kapsamda Teym Vadisi Nahiyesi mukataasının mültelizimliğine, eminliğine ya da nazırlığına atanmışlardır¹⁸. Şihâboğulları, hem Fahreddin döneminde hem de ondan sonraki dönemde Ma'ogulları'yla birlikte hareket etmişlerdir. Ma'ogullarının bölgesel liderliklerini desteklemişler ve bu desteklerini ailevi bağlar kurarak pekiştirmişlerdir. Ancak müttefikleri Ma'ogullarının, Mârûnî ailelerle bir olup Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyan faaliyetlerini sürdürmeye yönelik tavırlarını her zaman tasvip etmemişlerdir. Fahreddin'in 1635 senesindeki tasfiyesinden sonra, Şihâboğullarının bölgesel anlamda gücünün ve nüfuzunun giderek arttığı görülür. Taraflar arasında kayda değer bir iktidar mücadelesinin gerçekleştiğine dair herhangi bir veriye rastlanılmamaktadır. Öte yandan Osmanlı hükümetinin 16. ve 17. yüzyıllarda Cebel-i Lübnan'daki Dürzî toplumunun liderliğini üstelenen Ma'ogullarına karşı sürdürdüğü merkezîyetçi-müdahaleci politika bu ailenin yerel liderlikteki etkinlerini azaltan en önemli etkenlerden biri olmuştur¹⁹.

Şihâboğulları, Teym Vadisi'nin yerel liderleriyken 1697 senesinde, son Ma'oglu emiri Ahmed'in erkek varis bırakmadan ölmesi üzerine, müttefikleri Ma'ogullarının yerine *Cebel-i Şûf Emâreti*'ne geçtiler. Yerel kaynaklarda belirtildiğine göre emirlikteki bu el değiştirme, bölgenin ileri gelen Dürzî ailelerinin yaptıkları bir tür seçim ile olmuştur²⁰. Abu-Husayn, konu ile ilgili bir çalışmasında Dürzî emirlerinin, neden başka bir bölgeden (Teym Vadisi) ve başka bir inançtan (Şihâboğulları bu dönemde Sünnîliği benimsiyorlardı) bir lideri başlarına seçtiklerinin yanı sıra, merkezî hükümetin bu seçimi neden kabullendiğini sorgulamıştır. Abu-Husayn'a göre inanç ve bölge bakımından farklı olan Şihâbîlerin seçilmesinde Ma'oglu Ailesi'yle Şihâboğlu Ailesi arasındaki akrabalık bağının etkili olduğu çokça dile getirilen sebepler arasındadır. Diğer bir açıklama, Sünnî bir lider seçerek, Osmanlı hükümeti ile, uzun zamandır şiddet yoğunluklu bir hususiyet göstermiş olan münasebetleri normalleştirme gayesinin güdüldüğü yönündedir. Öte yandan, Dürzîlerin dışında birini liderliğe getirmenin iki getirisi daha vardır. Bunlardan biri, Beşir'i seçen her

17 Abdul-Rahim Abu-Husayn, *Rebellion, Myth Making and Nation Building: Lebanon from an Ottoman Mountain Iltizam to Nation State*, Tokyo 2009, s. 41-61.

18 Alexander Hourani, *New Documents on the History of Mount Lebanon and Arabistan*, s. 971-977.

19 M. C. Şehabeddin Tekindağ, "XVIII. ve XIX. Asırlarda Cebel Lübnan: Şihâb-oğulları", *Tarih Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 13, İstanbul 1958, s. 32-33.

20 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Lübnan fî ahd el-ümerâ eş-Şihâbiyyîn*, Haz. Esed Rüstem, Fuad Efrâm el-Bustânî, Beyrut 1969, Cilt: II, s. 3-4; Tannûs eş-Şidyâk, *Kitab Ahbâr el-A'yân fî Cebel Lübnan*, Haz. Fuad Efrâm el-Bustânî, Beyrut 1970, Cilt: II, s. 211.

bir Dürzî şeyhinin ona karşı eşit muhalefet hakkına sahip olacak olmasıydı. Yani bu seçimle bir muhalefet dengesi kurulmuş oluyordu. Diğer bir getirisi ise, dışarıdan seçilen kimsenin kendisini seçenlere karşı daha bağımlı bir liderlik sürdüreceği anlamına gelmesiydi. En azından böyle bir beklentiyi karşılayacak zemin hazırlanmış oluyordu²¹.

Şihâboğullarının *Cebel-i Şûf Emâreti*'ne emir olarak seçilmelerinde Dürzî ailelerinin, benimsedikleri stratejiler hakkında yorumlar yapan Abu-Husayn, Osmanlı hükümetinin bu seçimi kabullenmesini ise bir oldu bittiye rıza göstermek olarak yorumlar. Zira, Osmanlı hükümeti bu esnada Macaristan cephesinde uzun zamandır sürmekte olan yıpratıcı bir savaşın (1683-1699 Osmanlı-Avusturya Savaşları) içindedir. Fetihden itibaren sık sık tedib seferleri düzenlenip kontrol altına alınmaya çalışılmış olan Cebel-i Lübnan coğrafyasında tam da savaş zamanında yeni maceralara atılmak hükümetin işine gelmemiş olmalıdır. Zaten hükümet ile Ma'nilerin temsil ettiği Dürzî liderlik arasında geçmişte de uzlaşma dönemlerinin yaşandığı olmuştur²².

Şihâbilerin Cebel-i Şûf emirliğine seçilmesine karşı Osmanlı hükümetinin nasıl tavrı aldığını anlamak için bu konudaki gelişmelerin geleneksel kaynaklardaki anlatımını yeniden yorumlamak yerinde olur. Geleneksel Lübnan tarihlerindeki anlatıma göre, ölen Ahmed Ma'noğlu'nun kızkardeşinin oğlu olan Beşir eş-Şihâbî, emir seçildikten sonra, durumu merkezî hükümete bildirmesi için Sayda valisi Mustafa Paşa'ya bir mektup göndermiş ve bunun üzerine paşa yeni emirin Beşir olduğunu hükümete bildirmiştir. Bundan sonra paşa, Ma'noğulları Ailesi'nin elinde olan yetki ve tasarrufları Beşir'e vermiştir. Ancak ertesi sene, hükümet emirliğin kime verilmesi gerektiği konusunda bir müdahalede bulunmuştur. Bu esnada Sayda valisi değiştirilmiş ve Kaplan Paşa el-Mutarcî, Sayda Eyaleti'ne vali tayin edilmiştir. Yeni valinin de bu müdahalede rolü olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, emir olarak seçilen Beşir'in bu makama uygun olmadığı, soy bakımından asıl uygun kişinin, yine Şihâboğullarından Hasbaya emiri Musa'nın oğlu, daha çocuk yaştaki Haydar'ın olduğu Kaplan Paşa'ya, Osmanlı hükümeti tarafından gönderilen bir fermanla bildirilmiştir. Haydar, doğrudan Ahmed Ma'noğlu'nun kızının oğluydu. Haydar'ın küçük yaşta olması dolayısıyla rüşte erene kadar ona Beşir'in vasilik ve naiblik etmesi kararlaştırılmıştır²³. Lübnan tarihleri burada böyle bir müdahalenin yapılmasında etkili olanın kimliğini de verirler: Fahreddin Ma'noğlu'nun vaktiyle İstanbul'a getirilen oğullarından Hüseyin²⁴.

21 Abdul-Rahim Abu-Husayn, "The Shihab Succession (1697): A Reconsideration", *12th Congress of the Comité International d'Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*, Praha 1996, s. 10-11.

22 A.g.m., s. 13.

23 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Lübnan fî ahd el-ümerâ eş-Şihâbiyyîn*, II, s. 3-4; Tannûs eş-Şidyâk, *Kitab Ahbâr el-A'yân fî Cebel Lübnan*, II, s. 211.

24 Naima, Hüseyin'in Fahreddin'le birlikte Küçük Ahmed Paşa tarafından 1633'te İstanbul'a getiril-

Fahreddin'in tasfiyesinden sonra Enderun'da eğitim gören ve zamanla bir "saraylı" haline gelen Ma'nzâde Hüseyin Efendi'nin²⁵ daha çocuk yaştaki Haydar'ı, kendisi emirliğe geçsin diye zaman kazanmak adına tayin ettirdiği ileri sürülmüştür²⁶. Bu görüşe göre Hüseyin, liderliğini sağlamlaştıracak olursa bir daha elden bırakmayacağı kuvvetle muhtemel olan Beşir'i²⁷ bu naiblik ile oyalamayı düşündü. Ma'noğullarının emirliğe geçebilecek son üyesi olan Hüseyin'in ilerleyen yaşına rağmen inisiyatif alarak emirliğe geçmek için böylesi manevralara girişebileceğini düşünmek biraz zorlama bir yorum olmaktadır. Hüseyin'in, bu olayda Osmanlı hükümetinin, bölgedeki gelişmelere ilişkin izlenecek yol ve yordam hakkında bilgi edinebileceği bir "ajan" olarak görülmesi daha tutarlı olacaktır. Hükümet, Hüseyin'in aracılığıyla, Abu-Husayn'ın iddia ettiğinden farklı olarak, Emâretteki değişikliği bir oldu bitti olarak kabul etmemiş, tersine ciddi bir müdahalede bulunmuş oluyordu. Bu hususta Maliye tarafından gönderilen 19 Kasım 1697 tarihli nişanda, Şûf ve Cebel-i Kesrevân mukataalarını zabt etmiş olan Ma'noğlu Ahmed'in öldüğü, bu mukataaların ahalisini himaye edecek kimse olarak Ahmed'in torunlarından Mir Haydar'ın soy ve diğer özellikler bakımından daha layık olduğu dile getirildi. Böylece bölge ahalisi yabancı birinin idaresi altında içine düşeceği zor durumlardan korunmuş olacaktı. Hükümet, Haydar'dan Sayda valisine ve maliyeye karşı olan malî sorumluluklarını yerine getirmesini bekliyordu. Onun mültezimliğine ahaliden bazı eşkıyalar karşı çıkacak olursa bölge valilerinin gerekeni yapmaları talimatı veriliyordu²⁸.

Haydar'ın mültezimliği ve dolayısıyla yerel liderliği konusunda hükümetin bu müdahalesine rağmen pazarlığın burada bitmediği anlaşılıyor. Halihazırda yerel inisiyatifle emirliğe seçilmiş olan Beşir'in, Sayda valileri Mustafa Paşa ve onun azlinden sonra Kaplan Paşa tarafından desteklendiği görülmüştür. Bu destek sayesinde, Beşir, hükümetle karşı karşıya gelmeden emirliği vekil olarak da olsa sürdürmeyi başarmıştır²⁹. Beşir'in, Ma'noğulları yerine bu ailenin mukataalarını iltizam

diğini nakletmektedir.

Naima, *Tarih-i Na'ima*, Haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2007, Cilt: II, s. 762. Hüseyin'le alakalı diğer bir izahat Haydar Ahmed'de vardır. Buna göre Hüseyin 1031/1621-22 senesinde, dönemin kaptan-ı deryası Halil Paşa tarafından daha bebek yaşta İstanbul'a götürülmüştür. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 4.

25 Naima, *a.g.e.*, I, s. XXIV; Cilt: IV, s. 2074.

26 Mesud Daher, *el-Cüzuru't-tarihyyeli'l-Mesele et-Tâ'ifiyye el-Lübânîyye*, Beyrut 1986, s. 46-47.

27 Beşir, 1695 senesinde Şûf'a gelerek Kaysilerin yanında Yemenîlere karşı mücadelede yiğitlikler göstermesi dolayısıyla Dürzî aileler arasında saygın bir yere sahip olması bu seçimde etkili olmuştur. Bkz. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 3.

28 BOA, *MAD*, nr. 3473, s. 112 (5 Ca 1109/19 Kasım 1697).

29 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 4-5. Burada müellif Sayda valisi Mustafa Paşa'nın azli ile yerine tayin edilen paşanın Arslan Paşa olduğunu nakleder. Ancak aynı eserin Mısır-Kahire baskısında Sayda Eyaleti'ne tayin edilen paşanın Kaplan Paşa olduğu yazılıdır ki, Osmanlı arşiv

olarak tasarrufuna aldığına dair Osmanlı maliye arşivindeki kayıtlar, tarih olarak yerel kaynaklarla örtüşür³⁰. Anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı hükümeti, Sayda valisinin desteği ve onayının etkisiyle gerçekleşen Beşir'in yerel liderliği sürdürmesi durumunu kabullenmiştir.

Osmanlı merkezî hükümeti, Şûf Emâreti'nin, diğer bir ifadeyle bu bölgedeki mukataaların iltizamının şu veya bu ailenin elinde kalmasına yönelik bir politika takip etmekten ziyade bölgenin kontrol ve denetime açık halde kalmasına yönelik bir politikayı benimsiyordu. Hac güzergahının hemen yanı başındaki bu stratejik sahil şeridi, hükümetin bî-haber ve etkisiz kalacağı bir yer olamazdı. Mesud Daher'e göre, Osmanlı hükümeti Haydar'a ve Beşir'e tam onay vermeyerek yerel siyasette kendisine müdahale edebileceği bir alan sağlamış oluyordu. Beşir'in naib olarak kabul edilmesi aile içi çatışmayı kızıştırarak, böylece Osmanlı hükümeti için bir müdahale alanı açılmış olacaktı³¹. Osmanlı arşiv kayıtlarından anlaşılan ise, hükümetin bölgedeki kamu düzeni ve vergi denetimini öncelediğidir. Haydar için gönderilen nişandaki *ecnebî* birinin idareye getirilmesi halinde bölge ahalisinin de etkileneceği bir toplumsal huzursuzluk halinin doğacağı ve bu halden kaçınmak için böyle bir kararın verildiğine dair ifadeler bu konuda hükümetin tavrını net bir şekilde ortaya koymaktadır³².

Bütün siyasi anlamdaki belirleyicilerin ve etkenlerin yanında bölgenin iktisadi gelişiminin sağladığı imkanların Şihâboğullarının emirliğe geçmelerinde etkili olduğunu unutmamak gerekir. Teym Vadisi oldukça verimli tahıl ovalarıyla Şihâbîlere ekonomik anlamda imkanlar sağlamıştır³³. 17. yüzyılın ikinci yarısında ailenin

kayıtlarıyla doğrulanan bilgi de budur. Bkz. BOA, *MAD*, nr. 9880, s. 45. Eserin Mısır-Kahire baskısındaki bilgi için bkz. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Kitâb el-Gurer el-Hisân fi Tevârih Havâdis ez-Zamân*, Mısır-Kahire 1900, Cilt: II, s. 749.

30 Haydar Ahmed'de sarıh bir tarih yoksa da, Mârûnî tarihçilerden Elkas Hanâniya El-Munayyır'ın *Dürrulmasrûf*'undaki anlatımlarından Beşir'in Cebel-i Şûf Emareti'ni naib olarak sürdürmesine 1698 yılından itibaren onay verildiği anlaşılır. Bkz. Haydar Ahmed Ahmed eş-Şihâbî, *Lübnan fi ahd el-ümerâ eş-Şihâbiyyîn*, II, s. 4-5; Elkas Hanâniya El-Munayyır, *ed-Dürru'l-Masrûf fi Tarih eş-Şûf*, Beyrut 1984, s. 11. Osmanlı maliye kayıtlarında ise *Mir İbşir* olarak zikredilen Beşir'in hicrî 1110 senesine mahsub olmak üzere taahhüd ettiği bir ödemedden bahsedilir ki, 1110 senesi miladi 1698 senesinin ortalarından başlamaktadır. BOA, *MAD*, nr. 9881, s. 229 (18 Ş 1110/19 Şubat 1699); *MAD*, nr. 9885, s. 224 (8 N 1111/27 Şubat 1700).

31 Mesud Daher, *el-Cüzuru't-tarihîyye*, s. 49-50.

32 BOA, *MAD*, nr. 3473, s. 112 (5 Ca 1109/19 Kasım 1697). “*Sayda ve Beyrut Dağlarında sakin ve mütemekkin olup Sayda ve Beyrut mukataatı mülhakatından senede 72000 grş malı olan Şûf ve Cebel-i Kesrevân Mukataalarını zabt eden Ma'n-oğlu Mir Ahmed bi-emrillâhi te'âlâ fevt olup uhdesinde olan mukataat mahlûl olmağın emvâl-i miri tahsiline ve reaya fukarasına himayet ve siyanete yine müteveffa-yı merhum Mir Ahmed'in ahfâdından Mir Haydar her vecihle evfâk ve enseb olmağla ocaklarına merhameten iltizamı kadimi ile tevcih olunup lakin ecnebiye verilmediği ahali-i memleketi himayet ve ocaklarını siyanet için olmağın..*”

33 Faruk Tabak, “Bereketli Hilal'in Batisında Tarımsal Dalgalanmalar ve Emeğin Kontrolü”, Os-

kuzeye, verimliliği ile meşhur Beka Vadisi'ne doğru nüfuzlarını yaymaya yönelik faaliyetleri bu imkanları genişletmeye dönük bir çaba olarak da görülebilir³⁴. Ekonomik imkanlarla sağlanan paralı asker gücü, bu askerî gücün donatılması için kullanılacak teçhizat ve mühimmat Şihâbîleri, bölgede operasyonel anlamda etkin kılmış olmalıdır. Bu etkinlik sayesinde, Ma'noğulları ve Kaysî hizbi için önemli bir müttefik olarak görüldükleri gibi Osmanlı hükümeti ve hükümetin resmi aracılığı olan Sayda valileri tarafından kamu düzeninin sağlanması ve vergi tahsilinin temini için uygun yerel araçlar olarak görülmüşlerdir.

C. Beşir ve Haydar Dönemlerinde Şihâbî Yerel İktidarının Tesis Edilmesi (1698-1730)

Emir Beşir döneminde, onun savaşçı karakteri, Dürzî şeyhleri arasında saygın bir yere sahip olmasının da etkisiyle Şihâboğulları, Cebel-i Şûf bölgesinde yerel iktidarlarını kabul ettirdikten başka nüfuzlarını civar bölgelere yaymayı başardılar. Bu dönemde güneydeki Cebel-i Âmil mukataaları arasında yer alan Bişâre Mukataası'nın Şiî mültezimleri olan Ali es-Sagîr Ailesi'nin isyancı hareketlerinin bastırılması için Sayda valisi Kaplan Paşa, Beşir'den yardım istedi. Valinin böyle bir tedbir düşünmesi, Şihaboğullarının bölgede idari-mali düzenin tesisinde aracılıklarına başvurulabilecek yerel güçler olarak görüldüklerini gösterir. Bu kapsamda bölgede tatbik edilen şiddete dayalı tedip faaliyetlerinin kısa vadeli sonuçları alınmıştır. Bu sonuçlardan biri, Ali es-Sagîr Ailesi dışında Cebel-i Âmil'in diğer Şiî ailelerinin Beşir'e itaatlerini arz etmeleri olmuştur. Ayrıca Safed mukataalarının iltizamı Şihâboğullarına verilmiştir. Emir Beşir, Safed mıntikasındaki mukataaların idaresini yeğeni Mansûr'a vermiştir³⁵. Güneyde elde ettikleri nüfuz ve idari statünün yanı sıra Şihâboğullarının 1699 senesinde kuzeyde Trablusşam Eyaleti sınırları dahilinde olan Cübeyl ve Betrûn'da yaşayan Şiî Hamâde Ailesi ile eyalet valisi arasındaki anlaşmazlığın çözümünde rol oynadığı görüldü. Trablusşam valisi bu iki mukataanın iltizamını Hamâdilere, Beşir'in kefaletiyle vermeye başladı³⁶.

Beşir'in, yerel iktidarını temellendirmek ve genişletmek adına elde ettiği bu başarılar, vekaleten yürütmekte olduğu emirlikten kolay kolay çekilmeyeceği anlamına geliyordu. Modern araştırmacılar, Haydar'ın ve Şihâbî Ailesi'nde onun tarafını tutanların, Beşir'in bu yükselişi karşısında yerel iktidarı ele geçirmek için ent-

manlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1998, s. 158, 162; İrina Similiyenskaya, *el-Beni'l-İktisâdiyye ve'l-İctimâiyye fi'l-Maşrûk el-Arabî alâ meşârifi'l-asrı'l-hâdis*, Arapça'ya çev. Yusuf Ataullah, al-Farabî, Beyrut 1989, s. 50.

34 1680'lerin başında ailenin Beka Vadisi'ndeki faaliyetleri ile ilgili bilgiler için yazarı bilinmeyen şu eserde malumat bulunmaktadır: *Tarih el-Ümerâ eş-Şihâbiyyîn bi-kalemi ahadi ümerâihim min Vadi et-teym*, Haz. Selim Hasan Heşşi, Beyrut 1983, s. 77-80.

35 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Lübnan fi ahd el-ümerâ eş-Şihâbiyyîn*, II, s. 5-6.

36 El-Munayyir, *Dürri'l-masrûf*, s. 12.

rikaya başvurmak zorunda kaldıkları kanaatinde idirler³⁷. Bu kanaatin oluşmasında etkili olan Lübnan tarihinin geleneksel kaynaklarındaki anlatıma göre Beşir, 1706 senesinde, vergi tahsili yapmak üzere Bişâre ve Safed mukataalarına giderken, yolu üzerindeki Hasbaya'ya uğradı. Buranın Şihâbî emiri Necm kendisini misafir etti. Ancak, burada yemeğine katılan zehir ile zehirlenmek suretiyle öldürüldü. Bunun üzerine Şûf ve civarının ileri gelenleri, Hasbaya'da toplanarak Haydar'ın asaleten Emârete geçmesini kararlaştırdılar. Haydar bu esnada 21 yaşındaydı ve iki oğlu vardı: Mülhim ve Ahmed. Haydar, oğullarıyla birlikte, Dürzî toplumunun merkezi konumunda olan Şûf Dağı'ndaki Deyr el-Kamer Köyü'ne gitti ve orada emirliğe başladı³⁸. Yerel ölçekte yaşanan bu gelişmelerden, Osmanlı hükümetinin haberdar olduğunu gösteren kayıtlara rastlamak mümkündür. Mesela, bir mühimme kaydında, Cebel-i Şûf'un 1706-1707 senelerinde iltizamını alırken Haydar'a Teym Vadisi'nin güç ve mal-mülk sahibi emirlerinden ve Cebel-i Şûf'un ileri gelenlerinden oluşan yirmi yedi kişilik bir grubun kefil olduğu ifade edilmektedir³⁹. Haydar'ın yeniden Cebel-i Şûf Emâreti'ne gelişini kararlaştırmak üzere Hasbaya'da bir toplantı tertip edildiği ve bu toplantıya Şûf'un ileri gelenleri ve Teym Vadisi emirlerinin katıldığı bilgisinin yerel kaynaklarda aktarıldığı göz önünde bulundurulursa, hükümetin bu toplantıdan ve toplantıda çıkan karardan haberinin olduğu anlaşılır. Başka bir mühimme kaydında ise, Beşir'in ölümü üzerine tasarrufundaki mukataaların Haydar tarafından deruhde olunabileceği, bunun için Haydar'ın ölen Beşir'den kalan vergi borcunu ödemesi gerektiği dile getirilmektedir⁴⁰.

D. Ayn Dara Savaşı'na Doğru

Haydar'ın emirliğe geçişinden sonra, Ayn Dârâ Savaşı'nın meydana geldiği tarihe kadar geçen zaman zarfında, yaşanan gelişmeler, bu dönemde Şihâboğullarının yerel iktidarlarının ciddi bir şekilde sınındığını göstermektedir. Bu gelişmeler genellikle yerel iktidar mücadelesi bağlamında ele alınagelmiştir. Ancak, Osmanlı valilerinin söz konusu gelişmelerde rol oynadıklarının vurgulanması gerekir. Zaten, Haydar'a nişan göndererek ona Cebel-i Şûf emirliğine geçmek konusunda meşruiyet sağlayan Osmanlı hükümeti olmuştur⁴¹. Muhtemelen Haydar, kendisine sağlanan bu meşruiyetten cesaret alarak, emirliğe geçmek için akrabasını zehirletmiştir. Hükümetin bölgeye iktidarını dayatabilmek adına, güçlü bir yerel aileyi zaafiyete

37 Abbas Ebû Salih, *et-Tarih es-Siyâsi li'l-Emâre eş-Şihâbiyye fî Cebel Lübnân 1697-1842*, Beyrut 1984, s. 46; Tekindağ, a.g.m., s. 35.

38 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Lübnan fî ahd el-ümerâ eş-Şihâbiyyîn*, II, s. 7-8; Tannûs eş-Şidyâk, *Kitab Ahbâr el-A'yân fî Cebel Lübnan*, II, s. 312-313.

39 BOA, MD, nr. 116, s. 65, hkm. 259, 260 (evâil Z 1120/Şubat 1709).

40 BOA, MD, nr. 115, s. 193, hkm. 798, 800 (evâil L 1118/Ocak 1707).

41 Ahmed Ma'noğlu'nun ölümü akabinde Osmanlı hükümetinin, Beşir'in emarete seçilmesine yaptığı müdahale ile emaret nişanı Haydar için çıkmıştı. BOA, MAD, nr. 3473, s. 112 (5 Ca 1109/19 Kasım 1697).

uğratmaya çalışması ve bu amaçla ailenin liderliğine kimin geçeceği konusunda ihtilaflar çıkmasına sebebiyet verecek müdahalelerde bulunması anlaşılabilir bir husustur. Ama işin bir de yerel iktidar boyutu vardı. Haydar'ın, kendisinin ve ailesinin iktidarını yerel anlamda meşru kılması gerekiyordu. Bu mücadelede karşılaşacağı rakipleri olacak, bölge valilerinin yıpratıcı müdahalelerine maruz kalacaktı.

Beşir'in faal bir emirlik yürütmesi sayesinde Şihâboğulları, Trablusşam Eyaleti'nde Cübeyl ve Betrûn'dan Sayda Eyaleti'nde Cebel-i Âmil'e, oradan Safed'e kadar uzanan bir bölgede nüfuz sahibi olmuştu. Dolayısıyla Haydar'ın her iki eyaletin valileriyle iyi geçinmek, onların desteğini sağlamak gibi bir zorunluluğu vardı. Ancak, yeni atanan Sayda valisinin⁴² ilk icraatlarından biri önceki dönemde emir Beşir'in yeğeni Mansûr'un iltizamında olan Cebel-i Âmil ve Safed mukataalarının iltizamını doğrudan kendisine bağlamak oldu. Sayda valisi, Safed mukataalarının iltizamını, bu bölgede giderek gücünü arttırmakta olan Zeydânî Ailesi'ne verirken, Cebel-i Âmil mukataalarının iltizamını ise buranın ahali olan Şî Sa'b, Münker ve Ali es-Sagîr ailelerine verdi⁴³. Bu gelişmeler, güçlü bir şahsiyet olan Beşir'in yokluğundan doğan yerel iktidar boşluğunun geçici olarak diğer yerel güçler tarafından doldurulması olarak yorumlanabilir. Sayda valisinin de bu konuda, diğer yerel güçleri destekleyici bir tavır aldığı görülmektedir.

Öte yandan kuzeyde Cübeyl ve Batrûn mukataalarında Hamâdîler bir süredir Trablusşam valilerine karşı, vergi borçlarını ödeme konusunda zorluk çıkarıyorlar ve bölgenin asayişini bozucu mahiyette faaliyetlerde bulunuyorlardı. Daha önce Beşir'in, vali ile bunların arasını bulduğu zikredilmişti. Ancak Osmanlı hükümeti Beşir'in bunlara arka çıkmasını pek hoş karşılamadı. Hükümet vergi borçlarının ödenmemesi ve asayiş ihlal edici faaliyetlerinden dolayı Hamâdîlerin üzerine sefer düzenlenmesi, Beşir'in bölgesine firar etmeleri ihtimaline karşı geçit ve yolların tutulması için Trablusşam valisi Mustafa Paşa'ya ve Sayda valisi Muhammed Paşa'ya fermanlar göndermişti⁴⁴. Hükümetin bu tepkisinin, Trablusşam valisinin Beşir'in ölümünü fırsat bilerek bu iki mukataayı, Şihâbîlerin kefaletinden çıkarıp doğrudan kendisine bağlamasına neden olduğu anlaşılmaktadır⁴⁵. Böylece Şihâbîlerin Cebel-i Şûf ve civarındaki mukataalar dışında tasarruflarında herhangi bir mukataa kalmadı.

42 Haydar Ahmed'in tarihinin Kahire baskısında bu vali azledilen Kaplan Paşa el-Mataracı'nın yerine gelen Beşir Paşa olarak geçer. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Kitâb el-Gurer el-Husân*, Cilt: II, s. 751. Osmanlı arşiv kayıtlarında Beşir Paşa diye birinden bahsedildiğine tesadüf edilmemiştir. Kaplan Paşa 1700-1704 yılları arasında valilik yapmış o azledilince yerine Muhammed Paşa geçmiştir. BOA, MAD, nr. 2942, s. 4 (4 M 1116/18 Şubat 1709).

43 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Lübnan fî ahd el-ümerâ eş-Şihâbiyyîn*, II, s. 8; BOA, MAD, nr. 3878, s. 440 (14 Z. 1119/7 Mart 1708).

44 BOA, MD, nr. 114-1, s. 722, hkm. 3234 (evâhir Z 1117/Nisan 1706).

45 Mesud Daher, *el-Cüzuru 't-tarihyye*, s. 58.

Haydar'ın emirliğini kabul ettirme adına ciddi mücadeleler verdiği bu dönemde meydana gelen Nebatiye Çatışması, Ayn Dara Savaşı'na giden süreçte önemli bir yere sahip olmuştur. 1706 senesinde meydana gelen bu çatışmada Haydar ve emri altındaki Dürzîler, Bişâre Mukataası sınırları dahilinde bulunan Nebatiye Köyü'nün yakınlarında, başta Ali es-Sagîr Ailesi olmak üzere yörenin belli başlı Şîf liderlerinin emrindeki silahlı güçlerle çatışmaya girdiler. Bir saatten daha kısa bir sürede Şîf liderlerin askerleri dağılıp kaçtılar. Bu galibiyetle Cebel-i Âmil'de Şihâbî nüfuzunun yeniden tesis edilmesi adına yeniden bir adım atılmış oldu. Ancak Haydar'ın Cebel-i Âmil mukataalarının tasarrufunu, Şûf şeyhlerinden Mahmud Ebî Harmûş'a vermesi, sonradan belki kendisinin de hiç beklemediği birtakım sonuçlara yol açtı⁴⁶.

E. Ayn Dara Savaşı (1711) ve Sonuçları

Haydar'ın Cebel-i Âmil mukataalarının tasarrufunu verdiği Mahmud Ebî Harmûş, Şûf mıntokasının Dürzî şeyhlerinden biriydi. Bir süre sonra Haydar'la arası açıldı ve ona karşı güç toplamaya başladı. Şihâbî kaynaklarında anlatıldığına göre Haydar ile Mahmud Ebî Harmûş'un araları, idaresine verilen bölgede gereğinden fazla vergi toplayarak ahaliye zulmettiği gerekçesiyle bozuldu⁴⁷. Öte yandan Haydar, kendi alt mütezimleri konumundaki bölge şeyh ve emirlerinden gereğinden fazla vergi tahsil etmelerini beklemekle itham edilmiştir⁴⁸. Dahası Haydar'ın Osmanlı maliyesine karşı sorumluluklarını gereği gibi yerine getirmeye dair bölge valilerinin şikayetlerini ihtiva eden kayıtlara rastlamak mümkündür⁴⁹. Farklı yorumlar çıkarılabilecek bu veriler karşısında analizi biraz daha genişletmek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bölge tarihinin yerel kaynaklarından biri olan *Dürri'l-masrûf*'ta Sayda valisinin, Haydar'ın Nebatiye'de Şîflere galip gelmesi karşısında öfkelenerek, Şûf ve civarında, Garb ve Cürd'de yaşayan rakip Yemenî hizbine mensup Alemüddin Ailesi'nden bazı emirleri ona karşı kışkırttığı zikredilir. Ayrıca bu esnada yine Yemenî hizbine mensup Arslan Ailesi'nin emiri Yusuf, Haydar'a karşı faaliyet yürütenler arasına katılmıştır. Valinin desteğini alan bu Dürzî güçlerin liderliği ise Mahmud Ebî Harmûş'un elindedir⁵⁰. Öte yandan bu esnada Mahmud'a Şûf Emâreti ve mültezimliği verilmiştir. Mahmud Ebî Harmûş'un liderliğindeki ittifaka, Şihâbîlerden son on yılda iki ağır

46 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 8; Tannûs eş-Şidyâk, *Kitab Ahbâr el-A'yân fi Cebel Lübnan*, II, s. 313.

47 *A.g.e.*, s. 10; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, s. 313.

48 Abbas Ebu Salih, "es-Sirâ' ale's-Sulta fi'l-İmâra eş-Şihâbiyye", *Lübnan fi el-Karn es-Sâmin Aşer (el-Mü'temer el-evvel li'l-Cem'iyye el-Lübnâniyye li'd-Dirâsât el-Osmâniyye)*, Beyrut 1996, s. 138.

49 BOA, MD, nr. 115, s. 589, hkm. 2613 (evâsıt Ra 1120/Haziran 1708); MD, nr. 116, s. 64, hkm. 259 (evâil Z 1120/Şubat 1709)

50 El-Munayyır, *Dürri'l-masrûf*, s. 14.

darbe alan Bişâre mıntıkasının Metâvile⁵¹ şeyhlerinden bazıları da katılmıştır⁵². Böylece Haydar'a ve onun şahsında Şihâboğullarına karşı yerel ölçekte bir muhalefet odağının oluştuğundan bahsetmek mümkündür. Ayrıca Haydar'a, Sayda ve Şam valileri tarafından yerel iktidar konusunda yetki ve statü devri yapılacaklar arasında alternatifsiz olmadığına gösterilmesinin en iyi yollarından birinin, Mahmud Ebî Harmûş'un desteklenmesi olduğu düşünülebilir. Bu suretle Şihâbî emirliğinin yükselen gücünü dengelemek ve bölgede idari-mali kontrolü sürdürülebilir kılmak mümkün olabilecekti⁵³.

Haydar ile Mahmud Ebî Harmûş arasındaki mücadeleyi sadece hizipsel anlamda Kaysî-Yemenî mücadelesi⁵⁴ olarak görmek yeterli bir değerlendirme değildir. Bu süreci, Şihâbî Ailesi'nin Beşir gibi güçlü bir liderin yokluğunda yeniden iktidarı ele geçirmeye çalıştığı, Sayda ve Şam valilerinin karşı kampta yer alarak alternatiflere şans verebileceklerini gösterdikleri bir sınama gibi görmek mümkündür. Mahmud'un ittifakı, Şûf'un Kaysî şeyhlerinin desteğini aldı. Ancak Mahmud'un, sert tavrı, açgözlülüğü, liderliği kendi kişisel davası gibi görmesi ve Yemenî Alemüddin Ailesi'yle akrabalık bağı kurması işin rengini değiştirmişe benzer⁵⁵. Artık mücadele bir Kaysî-Yemenî çekişmesine dönüşmüştür. Diğer taraftan böyle olması Haydar'a bir muhalefet ittifakı oluşturabilmek için elverişli zemini sağlamış görünmektedir. Böylece rakibinin karşısına çıkabilecek gücü Kaysî ittifakının desteğinde bulabilecekti.

Mahmud Ebî Harmûş'un üzerlerindeki baskıyı arttırması üzerine Kaysî şeyhleri Haydar'a, Mârûnî Hâzin Ailesi aracılığıyla, Şûf'a gelmesi konusunda çağrıda bulundular. Haydar bu çağrıya uydu ve 1711 senesinde Şûf'un yakınında bulunan Metn'e gelip burada Re's Köyü'nde taraftarlarından *Mukaddem*⁵⁶ Hüseyin b. Ebî el-Lem'in yanına yerleşti. Şûf ve civarında kendisine taraftar olan şeyhlerle buradan haberleşmeye başladı. İmâdî Ailesi, Lem'ıyyîn Ailesi, Hâzin Ailesi'nden şeyhler ve *mukaddemler* gelip Haydar ile görüştüler. Yine Şûf'un Dürzî liderlerinden

51 Lübnan'daki İmâmî İsnâaşerî Şüleri'nin mahallî adı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Öz, "Metâvile", *DİA*, Cilt: XXIX (İstanbul 2004), s. 404-405.

52 Mahmud Ebî Harmûş'un Cebel-i Şûf Mukataaları mültezimliğine tayin edildiğine dair Osmanlı arşiv kayıtlarında herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. Emirliğin ve mültezimliğin verildiği hakkında bkz. Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 313; Mesud Daher, *a.g.e.*, s. 62.

53 Abbas Ebu Salih, "es-Sırâ' ala Sulta fi'l-emâret eş-Şihâbiyye", s. 140; Mesud Daher, *a.g.e.*, s. 67-68.

54 Kaysî-Yemenî hizipleri hakkında ileride "Hizipsel Mücadeleler: Yezbekiyye-Canbolâtıyye Hizipleri" başlığı altında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

55 Mesud Daher, *a.g.e.*, s. 64-65; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 314; Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 11.

56 *Mukaddem* yerel iktidar hiyerarşisinde kullanılan bir unvandı. Kullanımı hakkında örnekler için bkz. Alexander Hourani, *New Documents on the History of Mount Lebanon and Arabistan*, s. 971; Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 10, 13.

Şeyh Kaplan el-Kâdî ve ayrıca Bâruk Köyü'nden Şeyh Seyyid Ahmed Ebû Azrâ, Menâsîf'tan Ali Ebu Necd, Garb'tan Muhammed Telhûk gibi bölge mukataalarının ileri gelenleri Haydar'a gizli veya aleni olarak bağlılıklarını bildirdiler. Anlaşılan meydana gelebilecek bir çatışmada bu aileler Haydar'ın yanında yer alacaklarını göstermişlerdi. Karşı tarafta, Mahmud'un Alemüddin Ailesi'nden ciddi destek gördüğü anlaşılmaktadır. Onun Alemüddin Ailesi'ne ve Yemenîlere olan meyli, Kaysî hizbine mensup ailelerin Haydar'a destek vermelerine neden oldu. Bu esnada 900 kişilik bir askeri birliğin komutasında yedi Alemüddin emiri gelip Mahmud'un emrine girdiler. Garb, Metn, Cürd mntıklarından çeşitli Yemenî ailelerden de katılanlar oldu. Mahmud, Sayda ve Şam valilerinden destek birlikler talep etti. Her iki vali de bu talebi reddetmediler ve askerî destek birliklerini gönderdiler.

Mahmud'un emrindeki askeri güçler, Metn Mukataası'nın sınırları dahilinde bulunan Ayn Dâra'da konuşlandılar. Haydar ve yanındaki askeri birlikler bir gece baskını ile Mahmud'un komutasındaki askerleri mağlup etmeyi başardılar. Çatışmalarda her iki taraftan da kayıplar verildi. Yemenî ittifakının kaybı, Alemüddin Ailesi'nden üç emirin de aralarında bulunduğu beş yüze yakın askerden oluşuyordu. Aynı aileden dört emir de esir düştü⁵⁷. Çatışmalarda Haydar'a taraftar olan Dürzî ailelerden Lem'ıyyîn Ailesi, Mârûnîlerden ise Hubeyş Ailesi ciddi yararlılıklar gösterdiler⁵⁸.

Ayn Dara Savaşı'nda elde edilen galibiyetten en çok Haydar'ın taraftarları yararlandılar. Cebel-i Şûf ve civarındaki mukataalar Lem'ıyyîn, Telhûk ve Canbolat aileleri gibi çatışmalarda Haydar lehine ciddi yararlılıklar gösteren Dürzî aileler arasında paylaşıldı ve bu ailelerle evlilikler yoluyla akrabalık bağları kuruldu⁵⁹. Rakip Yemenî hizbinin lideri olan Alemüddin Ailesi ise siyasi mücadele arenasından tasfiye edildi. Yemenîlerin bir kısmı kendi istekleriyle Kaysî hizbine katılıp, Şihâbî riyasetini kabul ettiler. Diğer bir kısım ise Cebel-i Lübnan'dan göç edip Havran'a gittiler. Öyle ki bu göçle Havran'a gelen çok sayıda Dürzî aileden dolayı buranın bir adı Cebel-i Dürüz olarak bilindi⁶⁰.

Şûf ve civarındaki mukataaları dağıtırken Haydar'ın belirli bir stratejiye göre hareket ettiğini söylemek mümkündür. Dürzî Ma'noğularının emirliğinden sonra Sünnî Şihâbî emirliğinin iktidarını yerel ölçekte tesis etmenin zorluğu dörtbeş yıldır yaşanan mücadeleden anlaşılmaktadır. Öte yandan emirliğin feodal bir tarafı vardı. Buna göre belirli bir soydan gelen aile liderleri, mültezim olarak tayin edilerek devlet tarafından onay görüyorlardı. Ancak, Osmanlı hükümetinin

57 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s.13; El-Munayyır, *Dürri'l-masrûf*, s. 14-15; Abbas Ebû Salih, *et-Tarih es-Siyâsi li'l-Emâre eş-Şihâbiyye*, s. 52.

58 Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 315; Mesud Daher, *a.g.e.*, s. 68.

59 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s.14; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 315-316; El-Munayyır, *Dürri'l-masrûf*, s. 16.

60 P. M. Holt, *Egypt and Fertile Crescent: A Political History, 1516-1922*, Ithaca 1966, s. 123.

ve valilerinin müdahaleleriyle bu feodal taraf iyice yıprandı ve zayıf düştü. Ma'noğulları tecrübesi bunu göstermişti. Artık emirliğe gelen ailenin ancak birtakım ittifaklar yoluyla yerel iktidarını sürdürmesi mümkündü. Güçlü ve karizmatik bir liderin yokluğunda yerel iktidarı sürdürmenin en sağlıklı yolu buydu. Şihâboğulları Haydar döneminde bu tür bir ittifak stratejisini uygulamaya koydular. Haydar, diğer asil ve güçlü Dürzî aileleri de zayıflatmak adına ellerindeki iltizamları alıp, küçük Dürzî ailelere verdi. Yukarıda sayılan, Lem'ıyyîn, Nektî, Telhûk aileleri kendilerine iltizam verilen ailerdi. Haydar, Emâretin merkezi olan Şûf'un etrafındaki belli başlı mukataaları bu ailelere vererek, aynı zamanda onları yanına çekmiş oluyordu. Arslan Ailesi gibi daha güçlü aileler, Yemenî taraftarlığı bahanesiyle ellerindeki mukataalar alınarak zayıf düşürüldü. Herhangi bir şekilde yeniden Emâreti ele geçirmeye teşebbüs edecek olunursa bunun şiddetle cezalandırılacağı, Alemüddin Ailesi'nden esir edilen dört emirin idam edilmesinden anlaşılıyordu⁶¹. Öte yandan Şihâbîler kadim mukataaları olan Teym Vadisi'nden başka bir yerde ilk defa mukataalar edinmiş oldular. Zira Haydar, Şûf ve civarında bulunan, Ba'kleyn, Niha, Ayn Matûr, Betlûn ve Ayn Dâra köylerinin iltizamını üzerine aldı⁶². Bununla birlikte, Teym Vadisi'nde Şihâbî tasarrufunun 18. yüzyıl boyunca devam ettiği görüldü⁶³.

Şihâbîlerin, yerel iktidarlarını tesis ederken ve devamlılığını temin etmeye çalışırken Hâzin Ailesi ve Hubeyş Ailesi gibi Mârûnî ailelerin ittifakına başvurdukları anlaşılmaktadır. Haydar, Mahmud Ebî Harmûş'tan kaçtığında Gazîr'de yanlarına sığındığı Hubeyş Ailesi, onun için savaşmışlardı. Sonrasında, Metn'e geldiğinde Haydar'ı ziyaret edip ona bağlılıklarını bildirenler arasında Kesrevan mıntıkasının şeyhi Hâzin el-Hâzin bulunmaktaydı⁶⁴. Bu Mârûnî ailelerden Hâzin Ailesi'ne Ayn Dara Savaşı'nda göstermiş oldukları yararlılıktan ötürü Kesrevan Mukataası'nın yerel idaresi verildi⁶⁵.

Haydar döneminde bütün mukataacı aileleri, ama gönüllü ama gönülsüz bir araya getirmek veya bu aileler üzerinde tek bir hizbin egemenliğini tesis edebilmek adına bir siyaset güdüldüğü görülmektedir. Lem'ıyyîn, Nektî, Telhûk, Canbolat Aileleri gibi taraftar ailelerin, Şûf ve civarındaki mukataalara yerleştirilmesi, evlilikler

61 Mesud Daher, *a.g.e.*, s. 74-75.

62 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 14; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 315-316; El-Munayyır, *a.g.e.*, s. 16.

63 Bilhassa burada Emir Beşîr'in zehirlenmesinde parmağı olan Hasbaya emiri Emir Necm vardı. Haydar Ahmed'in anlatımına göre Şeyh Necm 1760 senesinde altmış seneyi aşkın bir emaret döneminden sonra vefât etti. Seksen yıldan fazla yaşadı. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 53.

64 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 9-10, 12.

65 İsmail Hakkı Bey, *Lübnan: Mebâhis İlmîyye ve İctimâ'îyye*, Beyrut 1993, Cilt: I, s. 320; Ayn Dara sonrasında Şihâbî emiri, Hubeyş Ailesini ve diğer bir Mârûnî aile olan Dahdah Ailesi'ni ödüllendirdi. Bu konuda ayrıntı için. Bzk. Abbas Ebu Salih, "es-Sîrâ' ala Sulta fi'l-emâret eş-Şihâbiyye", s. 143.

yluyla akrabalık bağlarının tesis edilmesi, bunların belirli statüler, makamlar, mukataalar verilerek desteklenmesi bu siyasetin bir veçhesiydi. Ayn Dara zaferi sonrasında yapılan tahsisatların yanı sıra 1712 senesinde Cizzîn Mukataası'nın Şeyhi Kaplan el-Kâdî vâriissiz ölünce yerine Canbolat Ailesi'nden Ali'nin atanmasının bu siyaset doğrultusunda gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır⁶⁶. Diğer bir veçhe ise doğal olarak, rakip olabilecek Arslan Ailesi gibi ailelerin zayıflatılması oldu. Arslan Ailesi'nden emir Yusuf'u, elindeki Garb Mukataası'ndan çıkarıp yerine Şeyh Muhammed Telhûk ve kardeşlerinin yerleştirilmesi bu veçhenin tatbiki mesabesinde değerlendirilebilir⁶⁷. Böylece, Nekd, İmâd, Canbolat, Lemî'yyîn, Telhûk, Arslan, Hâzin, Hubeyş, Dahdah ve diğer yerel aileler Şihâboğullarının liderliğinde bir araya toplanmış oluyordu⁶⁸.

F. Ayn Dara Savaşı Sonrasındaki Dönemde Şihâbîlerin Yerel İktidarını Şekillendiren Başlıca Etkenler

Şihâboğullarının yerel iktidarlarını kimi zaman sınırlayan, kimi zaman destekleyen, ailevî, sosyo-politik ve denetimsel olarak kategorize edilmesi mümkün olan etkenlerden bahsedilebilir. Söz konusu etkenler üzerinde durularak yapılacak bir analiz, bu yerel gücün, bölgenin siyasi tarihindeki yerini daha sağlıklı anlamaya yardımcı olacaktır. Denetimsel etken ile kastedilen, Osmanlıların mukataa sisteminin sağladığı örgütlülük içinde Şihâboğullarını kontrol etmeye çalışmalarıdır. Böylece ailenin dahil edildiği süreç ve örüntüler üzerinde durularak analizin tarihselliği arttırılmaya çalışılacaktır.

1. Aile İçi Mücadeleler

Aile içinde yaşanan iktidar mücadeleleri, Şihâboğullarının yerel iktidarlarını olumsuz yönde etkileyen bir etken olarak dikkati çekmektedir. Ayn Dara Savaşı'ndan sonraki dönemde, ilk etapta Teym Vadisi'nde yaşamaya devam eden Şihâboğullarına mensup liderlerle Haydar arasında bir iktidar mücadelesinin yaşandığı görülmektedir. Yerel kaynaklarda 1723 senesinde Râşiya emiri Ahmed'in Haydar'ın yerine emirliğe geçmek istediği ve bu konuda Teym Vadisi'nin diğer önemli yerleşim merkezi olan Hasbaya emiri Seyyid Ahmed'den yardım istediğinden bahsedilir. Bu planın başarısız olmasında Teym Vadisi'nin güçlü lideri Emir Necm ile Haydar arasındaki işbirliğinin etkisi dikkati çekmektedir⁶⁹. Haydar'ın alaşağı edilmesi planının başarısızlığa uğratılmasında oynadıkları rol, Teym Vadisi'nde yaşamaya devam eden Şihâbî emirlerinin, bölge siyasetinde etkili oldukları şeklinde yorum-

66 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 15; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 315-316; Mesud Daher, *a.g.e.*, s. 85-87.

67 Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 315.

68 Mesud Daher, *a.g.e.*, s. 76.

69 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 17-18; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 316-317; El-Munayyir, *a.g.e.*, s. 16-17.

lanabilir. Hasbaya Emiri Necm'in, Haydar'ı iki defa etkili rakiplerden kurtaran su-ikastlerin planlaması ve tatbikatında yer alması onun gücünü ortaya koymaktadır. Belki de bu nedenle Mülhim'in yaptığı evliliklerden biri 1741 senesinde Necm'in kızıyla olmuştur⁷⁰.

Mülhim, döneminin (1730-1754) başlangıç yıllarında, Cebel-i Şûf Emâreti'nin idari-mali tasarrufunda kardeşleri Ahmed ve Mansûr ile birlikte hareket etmiştir. Bu konuda yerel kaynaklarda ve Osmanlı arşiv belgelerinde benzer ifadelere rastlamak mümkündür⁷¹. Mülhim bu iki kardeşi dışında kardeşlerinden Yunus'u, Trablusşam Eyaleti'ndeki Cübeyl Nahiyesi Mukataası'nı bölgenin yerelleri Hamâdilerle birlikte iltizamını yürütmek için görevlendirmiştir⁷². Ailenin kuzeyde iç kesimde, Şam valisinin idaresinde olan Beka Vadisi'nde etkinliğini arttırdığı 1740'lı yıllarda, buranın bereketli topraklarında yer alan Balebek Mukataası'nda Ahmed ve Mansûr'un, Mülhim'in naibleri olarak görevlendirildiklerine dair Haydar Ahmed'in bir rivayeti mevcuttur⁷³. Ancak 1741 senesine gelindiğinde kardeşleri ile Mülhim'in arası bozulmuştur. Sayda'daki Fransız konsolosu Aram Efendi'nin ifadelerine göre, Ahmed, Mansûr ve Yunus, Mülhim'le liderlik konusunda münakaşa etmişler, bu nedenle Mülhim 1741 senesi Kasım ayının sonlarına doğru Sayda'nın iç kesimlerinde dağlık arazide saklanmaya başlamıştır. Sonrasında, Mülhim, kardeşleriyle arasını bulması için o esnada Sayda valisi atanan Azmzâde Esad Paşa'ya başvurmuştur. Taraflar arasında Sayda'da bir görüşme yapılarak herkesin çıkarlarını düzenleyen bir anlaşmaya varılmıştır⁷⁴. Mülhim'in kardeşleriyle mücadelesi geçici bir süre için sonlanmış. Ama bitmemiştir. Mansûr'un Osmanlı hükümeti tarafından emirliğe alternatif olarak görülmesinin söz konusu mücadeleyi devam ettiren etkenler arasında yer aldığı söylenebilir⁷⁵. Mülhim, 1754 senesinde bir diken batması nedeniyle elinin şişmesi ve giderek durumunun kötüleşmesi sonucunda emirlik işlerini, iyileşinceye kadar kardeşleri Ahmed ve Mansûr'a bırakmak zorunda kalmıştır. Emirlik işlerinden el çekmek zorunda kaldığı bu dönemde, haklarına riayet edilmemesinden rahatsızlık duyan Mülhim, yeğeni Kasım'ı amcalarına karşı kışkırtmaktan ve kullanmaktan geri durmadı. Ancak Ahmed ve Mansur'un emirliği, 1759 senesinde Cebel-i Şûf Mukataası'nın iltizam şartnamesi adlarına düzenlenerek tescillendi⁷⁶.

70 Bu evlilikten Cebel-i Şûf Emaretinin müstakbel emirlerinden Yusuf doğmuştur. Ayrıntı için bkz. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 31.

71 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, s. 28; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, s. 317; BOA, C.ML, nr. 500/20304 (1151/1738-1739); *MD*, nr. 149, s. 121, hkm. 416 (evâhır B 1155/ Eylül 1742).

72 BOA, *A.DVNS.ŞM.D*, nr. 1, s. 68 (evâsıt Ra 1157/Nisan 1744).

73 Haydar Ahmed, Ahmed ve Mansûr'un, Mülhim'in yerine naib olarak görevlendirildikleri tarihi 1748 senesi olarak aktarır. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 37.

74 Adil İsmail, *Documents Diplomatiques et Consulaires Relates a L'Histoire Du Liban*, Beyrut 1975, Cilt: II, s. 71-72.

75 BOA, *MD*, nr. 142, s. 163, hkm. 821 (evâil Ş 1149/Aralık 1736); *MAD*, nr. 10185, s. 299 (25 Z 1157-29 Ocak 1745).

76 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 45-54; Ayrıca bkz. BOA, *MD*, nr. 162, s. 93, hkm. 236

Kasım, Mülhim'in ertesi sene ölmesinden sonra pes etmeyip mücadeleye devam ettiyse de bir netice elde edemedi⁷⁷.

Mülhim'den sonra emirliği birlikte yürüten Ahmed ve Mansur kardeşlerin arası 1762 senesinde, yine iktidar mücadelesi nedeniyle bozuldu. Bu defa Mülhim'in oğlu Yusuf mücadeleye dahil olarak amcalarından Ahmed'i destekledi. Ancak Ahmed başarısız olunca Yusuf ailesiyle birlikte Muhtâre'ye kaçtı. Sonrasında, Ahmed'in, Mansûr'un iktidarını kabul etmesiyle taraflar arasında anlaşma sağlandı. Ancak bu durumun Yusuf ile amcası arasındaki gerilimi yatıştırmadığı anlaşılmaktadır. Yusuf, bu gergin ortamdan uzaklaşmak için Şihâbîlerin kadim merkezlerinden biri olan Râşîya'ya gitti. Burada amcası Mansûr ile aralarının düzelmesini sağlama-ları için Ali Canbolat ve yine amcaları olan Ali ve Kasım'ın arabuluculuğuna müracaat etti. Nihayet taraflar arasında Deyr el-Kamer'de yapılan bir görüşme neticesinde uzlaşma sağlandı. Fakat Mansûr, daha önce kendisine karşı kardeşini desteklemesi nedeniyle el koymuş olduğu Yusuf'a ait olan malları, aralarında uzlaşma sağlanma-sına rağmen geri vermedi. Yusuf, bu durumdan hoşnut olmadı. Mârûnî danışmanı Sa'd el-Hûrî'yle birlikte amcasına karşı Dürzî liderleri yanına çekmek üzere faaliyetlere başladı. Yusuf'un bu esnada yaptığı en kritik hamle belki de Şam'a gidip Gürcü Osman Paşa ile görüşmesi oldu. Osman Paşa, Yusuf'a, oğlu Muhammed Paşa'nın valiliğini yaptığı Trablusşam mukataalarından Cübeyl'in iltizamının verilmesi için aracı oldu. Böylelikle Yusuf, 1763 senesinde Cübeyl ve civarının iltizamını aldı⁷⁸. Burada emirliğe geçeceği 1770 senesine⁷⁹ kadar amcası Mansûr'a karşı iktidar mücadelesini sürdürdü.

2. Hizipsel Mücadeleler: Canbolatıyye - Yezbekiyye Hizipleri

Aile içi iktidar mücadeleleri bir şekilde Şihâboğullarının iktidarını sınırlandıran ve şekillendiren bir nitelik arz ediyordu. Bunun yanı sıra içinde yaşadıkları toplumun sosyo-politik yapısının bir özelliği olarak hizipleşme eğilimi, ailenin yerel iktidarını şekillendiren başka bir etken olarak dikkati çekmektedir. Araplar arasında İslam öncesi dönemden beri var olan Kahtânî-Adnânî, Güneyli-Kuzeyli, Yemenî-Kaysî gibi farklı şekillerde dile getirilmiş olan bu hizbî ayrılık hemen her dönemde bir grubun diğerine üstünlük taslamasına dayanak oluşturmuştur⁸⁰. Bilâd-ı Şam'da Kaysî-Yemenî çekişmesi Osmanlılardan önce var olduğu gibi Osmanlılar

(evâil Ca 1174/Aralık 1760).

77 Kasım'ın amcalarına karşı mücadelesi hakkında ayrıntı için bkz. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 45-54.

78 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 59-62; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 324-326. Yusuf'un iltizam hücceti için bkz. Trablusşam Sicilleri, Defter no: 18, s. 38 (Ş 1177/Mart 1764).

79 Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 329.

80 Jane Hathaway, *Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları*, Çev. Gül Çağlalı Güven, Türkiye İşbankası Yay., İstanbul 2016, s. 92-93; Ira M. Lapidus, *İslam Toplumu Tarihi*, Çev. Yasin Aktay, Cilt: I, İletişim Yay., İstanbul 2005, s. 110; 493.

döneminde de devam etmiştir⁸¹. Bu hizipsel ayrıma göre, Sayda Eyaleti'nde 17. ve 18. yüzyıllarda, Dürzî Ma'noğulları, Telhûk emirleri, Sünnî Şihâbîler ve Mârûnî Hâzin Ailesi Kaysî hizbine mensup kabile ve ailelerdi. Alemüddin Ailesi, Seyfoğulları, Furayhoğulları ise başlıca Yemenî ailelerdi⁸². Ayrıca güney Lübnan'daki Metâvile Şifleri de genellikle Yemenî olarak anılırdı⁸³.

Haydar ve Mülhim'in dönemlerinde, tesis edilmeye çalışılan tek hizip ege-menliği kapsamında birlikte hareket edilen aileler arasında Canbolat ve İmâd ailelerinin bir süre sonra nüfuz ve güçlerini arttırdıkları anlaşılmaktadır. Şihâbî kaynakları, Mülhim zamanında (1729-1754) bu iki ailenin liderlerinin iki hizbin liderliğine soyunduklarını ifade eder. Canbolat Ailesi'nin lideri Ali'dir ve Ali'nin liderliğindeki hizbin adı Canbolatıyye'dir. İmâd Ailesi'nin lideri Abdüsselam'ın lideri olduğu hizbin adı ise Yezbekiyye'dir⁸⁴. Ebû Salih, bu iki Dürzî aile arasında eski bir husumetin var olduğunu ancak Haydar döneminde, onun güçlü liderliğinin bu husumetin su yüzüne çıkmasına engel olduğunu söyler⁸⁵. Her iki ailenin de bölgede etkili ve Osmanlı hükümeti tarafından muhatab alınan aileler oldukları anlaşılmaktadır. Mülhim'in Beka'ya yapılan bazı saldırılardan mesul tutulduğu ve Şam, Trablusşam ve Sayda valilerinin beraber hareket edip üzerine yürümeleri kararlaştırıldığı 1736 yılında, Dürzî taifesinin *söz sahibi ve kaffe-i umurlarına* vekalet eden Ali Canbolat ve Şeyh İmad (muhtemelen Abdusselam İmâdî) isimli iki şeyhinin af dilemeleri dikkate alınmıştır⁸⁶.

Şihâbî emirleri, Haydar ve Mülhim dönemlerinde olduğu gibi her zaman ağır basmayı beceremediler ve hiziplere istinat ederek iktidar mücadelesine devam etmeye çalıştılar. Ahmed ve Mansûr döneminde bu ikisi arasında cereyan eden iktidar mücadelesinin zamanla Yezbekiye ile Canbolatıyye arasında gerçekleşen mücadeleden etkilendiği anlaşılmaktadır. Ahmed, Yezbekiyye'yi destekledi ve kardeşine karşı mücadelesinde bu hizbin önde gelen liderleri Şeyh Abdüsselam İmad'dan ve Şeyh Şahin Telhûk'tan yardım istedi. Mansûr ise Canbolatlardan yanaydı ve bu ailenin lideri Ali Canbolat'ı arkasına aldı. Sayda'daki Fransız konsolosunun yazışmalarında, Ali Canbolat'ın bölgede servet ve nüfuz sahibi bir lider olduğuna dair ifadelerle rastlamak mümkündür⁸⁷. Ali Canbolat'ın desteğini alan Mansûr, Sayda valisinin de

81 M. Adnan S. Bakhit, *The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century*, London University, Ph. D. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1961, s. 196.

82 Tekindağ, a.g.m., s. 32.

83 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 5, 8.

84 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 49; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 323-324; Yezbekiyye ismi, Yezbek b. Abdülafif isimli dip atadan geliyor. Ebu Salih, "es-Sirâ' ala Sulta fi'l-emâret eş-Şihâbiyye", s. 145.

85 Ebu Salih, "es-Sirâ' ala Sulta fi'l-emâret eş-Şihâbiyye", s. 146.

86 BOA, MD, nr. 142, s. 163, hkm. 821 (evâil Ş 1149/Aralık 1736).

87 Adil İsmail, *Documents Diplomatiques et Consulaires Relates a L'Histoire Du Liban*, II, s. 139, 151.

askerî yardım göndermesi sayesinde Deyr el-Kamer'e gelip emirliği ele geçirmiştir. Ahmed ise bundan sonra siyaset ve iktidar mücadelelerine katılmayacağı teminatını vermesi karşılığında Deyr el-Kamer'de hayatını sürdürmeye devam etti⁸⁸.

Emâretin ele geçirilmesinde Şihâbî emirlerine verdiği destekle yerel iktidar mücadelesinde ağırlığını hissettiren Ali Canbolat, giderek Şihâbîler üzerinde bir tür hegemonya kurdu ve bu durum onun ölümüne kadar sürdü⁸⁹. Yusuf'un, amcası Mansûr'dan iktidarı ele geçirmek için verdiği mücadelede başlangıçta yer almayıp tarafsız kalan Ali Canbolat, daha sonra Yusuf'un talebi üzerine amca ile yeğenin arasını bulmak için oluşturulan heyete katıldı. Ali Canbolat'ın aracılığı üzerine Mansûr, rakip olarak gördüğü yeğeni Yusuf ve onu destekleyen Necd Ailesi şeyhlerinden bazılarını bağışladı ancak aynı zamanda mallarına el koymaya devam etti. Bunu üzerine Ali'nin (Canbolat) Mansûr'la ters düştüğü, ona cephe aldığı ve Yusuf'u Emârete geçirmek üzere faaliyetlere giriştiği anlaşılmaktadır. Ali'nin, Mansûr'a karşı muhalif tutumu Şûf Dağı'nın ileri gelen ailelerini etkiliyordu ve buradaki Dürzî şeyhlerinin, Ali'nin taraftarı olduğu Yusuf'u desteklemelerini sağlıyordu. Sonuçta Ali Canbolat'ın desteğine Şam valisi Gürcü Osman Paşa'nın ki de eklenince Mansûr'un Emâretten çekilmekten başka seçeneği kalmadı. Mansûr, Zahir Ömer gibi dışarıdan bazı müttefiklerin desteğiyle iktidar mücadelesine bir müddet daha devam etmiş olsa da Ali Canbolat'ın desteklediği Yusuf'un tarafı iktidar mücadelesinde yine kazanan taraf oldu⁹⁰.

3. Şihâboğulları İle Diğer Yerel Güçler Arasında Münasebetler

Şihâboğulları, Cebel-i Lübnan'da ve komşu bölgelerde yaşayan diğer yerel güçlerle mücadele-müzakere-ittifak ekseninde ilişkiler tesis ettiler. Merkezleri Cebel-i Şûf'da ve Kesrevan, Betrun, Cübeyl, Cubba Bşarri gibi Cebel-i Lübnan'ın kuzeyinde yer alan mıntikalarda iktidar ve nüfuzlarını daha yoğun bir şekilde sürdürdüler. Ne var ki, Şihâbî emirlerinin Cebel-i Lübnan'ın kuzeyinde yaşayan Hamâdîlere ve Harfûşoğullarına nüfuz ve egemenliklerini aynı derecede dayatamadıkları, bu konuda bizzat bu ailelerden başka başta Şam valileri olmak üzere bölge valileriyle mücadele etmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu süreçte 1761 senesinden itibaren Hamâdîler Cübeyl'deki etkinlik ve nüfuzlarını Şihâbî emirleri lehine kaybetmişlerdir⁹¹. Harfûşoğulları ise, 18. yüzyılda, Şam valilerinin, Şihâbî emirlerinin ve merkezî maliye idaresinin zaman zaman Balebek Mukataasını malikane olarak verdiği bürokratların beklentileri arasında yerel araçlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir⁹².

88 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 59-60; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 324-326.

89 Mesud Daher, *el-Cüzuru 't-tarihîyye*, s. 92.

90 Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 325-326, 328-329.

91 Winter, *The Shiites Of Lebanon under Ottoman Rule*, s. 58, 170.

92 BOA, *A.D/VNS.ŞM.D*, nr. 1, s. 103 (evâsit R 1158/Mayıs 1745), 104 (evâil R 1158/Mayıs 1745);

Sayda Eyaleti'nin güneyinde Cebel-i Âmil'de yaşayan Ali es-Sagîr, Münker, Sa'b ve Fâris Aileleri, Cebel-i Lübnan'ın Metâvile adıyla bilinen Şîf toplumuna mensupturlar. Şihâbî kaynakları, 18. yüzyılın başlarında Cebel-i Âmil'i ve daha güneydeki Safed Sancağı'nı, Şihâbîlerin nüfuz alanı dahilinde gösterir. Buna göre, Şihâbîler, Sayda valisinin teşvikiyle Beşir'in 1699'da gerçekleştirdiği seferle Şeyh Müşrif'in ailesi Ali es-Sagîr Ailesi'nin nüfuzunu kırmayı başarmış ve diğer Şîf ailelere iktidarlarını kabul ettirmişlerdir⁹³. Ancak Şeyh Müşrif'in, Safed mukataalarını 1690'larda ve 18. yüzyılın başlarında iltizama aldığına dair Osmanlı arşiv kaynaklarında rastlanan veriler, burada ve Cebel-i Âmil'de Şîf ailelerin etkin olduğunu düşündürür. Buna göre, Safed mukataalarının 1693-96 ve 1701 senelerinde mültezimleri arasında Şeyh Müşrif de bulunmaktadır⁹⁴. Öte yandan Sayda sicillerine göre 1699 senesinde Şakîf ve İklim-i Tuffâh mukataalarının iltizamını Emir Beşir almış görünmektedir. Safed Mukatası'nın mültezimleri yine Şihâbî Ailesi'nden Emir Beşir ve kardeşi Mansur'dur⁹⁵. Aynı kaynağa göre, bölgenin Şîf ailelerinden Münker ve Sa'b ailelerine mensup olan Muhammed İbn Nasreddin Münker ve Süleyman İbn Sa'b, İklim-i Şomar Mukataası'nı paylaşmak durumunda kalmışlardır. Bu verilerden yola çıkarak, Şihâbîlerin Şûf Emâretine geldikten kısa bir süre sonra, güneylerindeki Cebel-i Âmil ve Safed mukataalarını kapsayan bölgeye nüfuzlarını yaymayı başardıklarına, ancak Cebel-i Âmil'de yerel iktidarı buranın Şîf aileleri (Metâvile) ile paylaştıklarına dair bir yoruma gitmek mümkündür⁹⁶. Ayn Dara zafereinden sonra Şihâboğullarının Bişâre⁹⁷ ve Şomar⁹⁸ mukataalarının iltizamını aldıklarına dair maliye kayıtlarının mevcudiyeti ailenin Cebel-i Âmil'de nüfuzlarını bir süre daha devam ettirdiklerini göstermektedir.

Haydar döneminde, Ayn Dara'dan sonra tek hizib egemenliğini temin etmeye yönelik bir politika benimseyen Şihâbîlerin, güneyde karşılıklarına yeni bir yerel güç çıkmıştır. Bu yerel güç, Taberiye ve çevresinde 1720'lerde yerel güçlere iktidarını kabul ettiren Zeydânî Ailesi ve bu ailenin lideri Zahir Ömer'dir⁹⁹. Şihâbîlerin, Haydar döneminde ve sonraki dönemlerde ne Cebel-i Âmil'deki Şîf ailelere ne de Safed'deki Zahir Ömer'e iktidarlarını mutlak surette dayatabilecek güçte oldukları anlaşılmaktadır. Metâvile'nin 1720'lerde Zahir Ömer'in ailesi ve Safed mntikasının ileri gelen diğer aileleriyle yaptıkları savaşlarda gösterdikleri başarılar¹⁰⁰, 1740'larda Ali es-Sagîr Ailesi'nin lideri Şeyh Nassâr'la

A.DVNS.ŞM.D, nr. 1, s. 122 (evâil Z 1158/ Aralık 1745).

93 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 5-6; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 212.

94 BOA, *MAD*, nr. 3134, s. 200 (15 Ca 1113/18 Ekim 1701).

95 Talal Meczûb, "Mesâdir Tarih Lübnan fî el-Karn es-Sâmin Aşer", *Lübnan fî el-Karn es-Samin aşer (el-Mütemer el-Evvel li'l-Cem'iyeye el-Lübnâniyye ed-Dirâsât el-Osmâniyye)*, Beyrut 1996, s. 33-34.

96 Winter, *a.g.e.*, s. 125.

97 BOA, *MAD*, nr. 3434, s. 208 (13 R 1125/9 Mayıs 1713).

98 BOA, *MAD*, nr. 3434, s. 208, 217 (22 R 1125/18 Mayıs 1713).

99 Amnon Cohen, *Palestine in the Eighteenth Century*, s. 30-32.

100 Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 17.

Zahir Ömer arasında tarafların birbirlerine üstünlük kuramadıkları birtakım çatışmaların yaşanması¹⁰¹ ve sonrasında tarafların Şihâbîlere karşı ittifak kurmayı tercih etmeleri gibi gelişmeler Cebel-i Şûf Emâreti'nin hemen güneyinde yaşayan bu ailelerin bölgelerinde etkin yerel güçler olduklarını kanıtlayan diğer gelişmelerdir. Öte yandan Cebel-i Âmil mukataalarının kimlerin elinde olduğunu gösteren mukataa defterlerine bakıldığında Bişâre, Şomar, Şakîf ve Tuffâh gibi bölge mukataalarının genellikle Ali es-Sagîr, Mûnker ve Sa'b ailelerinin iltizamlarına verildikleri görülmektedir. Cebel-i Âmil'e karşı saldırgan bir tavır benimseyen Mülhim'in Tuffâh Mukataası'nın iltizamını doğrudan aldığı 1740'ların başlarındaki duruma¹⁰² diğer yıllarda rastlanmaz. Bunun bir benzeri 1757-1758 senesinde Bişâre Mukataası'nın iltizamını Ali es-Sagîr Ailesi'nin üyeleri Zahir Ömer'in kefaletiyle almasında yaşanmıştır¹⁰³. Bu yıllar için Zahir Ömer'in söz konusu mukataa bölgesinde nüfuzunu arttırdığı söylenebilir. Ama bu da süreklilik arz etmez¹⁰⁴.

Mülhim döneminde Cebel-i Âmil'e yapılan saldırıların, yerel iktidarı Şihâbîlere kazandıracak surette sonuçlar elde edilen ciddi hareketler olmadıklarını söylemek mümkündür. Şihâbî kaynaklarındaki anlatımlardan bu saldırılarda, dönemsel gelişen husumetlerin veya Sayda valilerinin vergi borcu tahsili konusunda Şihâbîlerin yardımını istemelerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁵. Öte yandan Mülhim'in, Şam valisi Azm-zâde Süleyman Paşa'nın Zahir Ömer'e karşı düzenlediği 1743 yılındaki sefere verdiği destek dışında, Zahir Ömer ile aralarında onun döneminde ciddi bir çatışma çıktığına dair herhangi bir veri yoktur. Yeri gelmişken Şihâboğulları emirleri ve Zahir Ömer'in, hamlelerini yaparken Şam valilerine karşı dikkatli olmak zorunda olduklarını söylemek gerekir. Sayda valileriyle ise daha ılımlı, aracılık ve pazarlık vasıflarının ağır bastığı bir ilişkileri olduğu anlaşılmaktadır. Şihâboğulları ile Zahir Ömer arasında dışarıdan bir müdahale olmaksızın devam eden bu komşuluk ilişkisinin bir denge halini yansıttığı anlaşılmaktadır. Bu denge halinin Gürcü Osman Paşa dönemine kadar sürdüğü söylenebilir.

Gürcü Osman Paşa'nın genel olarak Şam Eyaleti'nin kırsalında etkinliğini ve baskısını arttırmaya yönelik bir politika takip etmesi¹⁰⁶ 1760'larda ve 1770'lerde

101 Joudah, Ahmad Hasan Joudah, *A History of the Movement of Shakh Zahir Al-Umar Al-Zeydani (1690-1775)*, University Of Michigan 1971, s. 33-35; Tefvik Muammer, *Daher el-Omar*, Nâsıra 1979, s. 60-61.

102 BOA, *MAD*, nr. 10180, s. 292 (Za 1152/Şubat 1740).

103 BOA, *MAD*, nr.10200, s. 289 (Ş 1172/Nisan 1759).

104 Bişâre Mukataası'nın diğer yıllarda Ali es-Sagîr Ailesi tarafından iltizama alındığına dair Osmanlı arşiv kayıtlarından bazıları için bkz. BOA, *MAD*, nr. 10180, s. 292; *MAD*, nr. 10189, s. 270 (4 N 1159/Eylül 1746); BOA, *MAD*, nr. 10194, s. 308 (20 Z 1163/Kasım 1750); *MAD*, nr. 10195, s. 287 (Za 1165/Eylül 1752); *MAD*, nr. 10208, s. 278-279 (21 Ca 1178/Kasım 1764).

105 Mülhim'in 1732, 1743 ve 1750 senelerinde Cebel-i Âmil'e yaptığı saldırılar için bkz. Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *a.g.e.*, II, s. 29, 40-41; Tannûs eş-Şidyâk, *a.g.e.*, II, s. 317,318, 321; El-Munayyır, *Dürri'l-masrûf*, s. 18.

106 Abdul-Karim Rafeq, *el-Arab ve'l-Osmâniyyûn 1516-1916*, Dimaşk 1973, s. 282.

Şihâboğulları ile Cebel-i Âmil Metâvilesi ve Zahir Ömer arasındaki münasebetlerin muhtevasını değiştirmişe benzer. Şihâboğulları, Gürcü Osman Paşa'nın desteğiyle Yusuf'un Cebel-i Şûf emirliğine gelmesiyle¹⁰⁷ Şam valilerinin yanında yer almayı tercih etmişlerdir. Zahir Ömer ile Metâvile'nin güçlü lideri Nasîf Nassâr ise bu durum karşısında çatışmaktan ziyade birlikte hareket etmeyi seçmişlerdir¹⁰⁸. Böylece bölgenin başlıca yerel güçleri arasında oluşan ittifaklara dayalı bir mücadele zemini meydana gelmiştir.

4. Şihâboğulları ve Bürokratik Denetim: Ailenin Mukataa Sistemine Dahil Edildiği Süreçler

Cebel-i Şûf Emâreti, Osmanlı İmparatorluğu'nun Bilâd-ı Şam eyaletleri arasında 1661 senesinden itibaren nihai olarak teşkil edilen Sayda Eyaleti'nin mukataalarından biriydi. Sayda Eyaleti ise Osmanlı merkezî hükümetinin bölgede siyasi anlamda iktidarını sürdürmek istemesi, merkezî maliye idaresinde nakit ihtiyacının artmasıyla birlikte vergi gelirlerinin arttırılmasına matuf genel bir eğilimin mevcut olması gibi nedenlerle, 1661 yılında Sayda, Beyrut ve Safed sancaklarının bir araya getirilmesi suretiyle teşkil edilmiştir¹⁰⁹. Cebel-i Şûf mukataalarının idari-mali tasarrufu, 18. yüzyılda, Osmanlı hükümeti tarafından Şihâboğulları'na verilmiştir. Kapsadığı coğrafyadaki vergi tahsili faaliyetini ve birtakım diğer idari faaliyetleri yürütme işini ifade ettiği anlaşılan bu idari-mali birimin, mukataacıları olan Şihâboğulları, kimi zaman doğrudan merkezden görevlendirilmişlerdir¹¹⁰. Ancak genellikle Cebel-i Şûf mukataası, Sayda Eyaleti mukataalarından biri olarak kaydedilmiş ve Sayda valisinin tasarrufuna bırakılmıştır¹¹¹.

Şihâboğulları, Osmanlı hükümeti ve Sayda valileri tarafından birtakım bürokratik denetim süreçlerine dahil edilmeye çalışılmışlardır. Bu bağlamda, Sayda valilerinin, Şihâbî emirlerini, bölgedeki dağlık arazilerde bahçe tarımı ile geçimlerini sağlayan Dürzî ve Mârûnî köylülerden vergi tahsil etmede bir aracı olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Elde edilen bu vergi gelirininki aktarıldığı iki gider kalemi dikkat çekmektedir. İlki imparatorluğun merkezî maliye idaresinin en önemli gider kalemlerinden biri olan askerî personelin maaş ve masraflarına ait gider kalemidir. Genellikle Başmuhasebe Kalemi'ne bağlı olan ve hazineye ciddi nakit gelir getiren mukataaların yıllık vergi gelirlerinden bu tür ödemeler

107 BOA, MAD, nr. 9995, s. 17 (27 M 1179/Temmuz 1765).

108 Ahmed Hatit, "Cebel 'Âmil fi Karn, dirâse fi havliye Haydar Rıza er-Er-Rukeynî", *Lübnan fi el-Karn es-Samin aşer (el-Mütemer el-Evvel li 'l-Cem' iyye el-Lübnâniyye ed-Dirâsât el-Osmâniyye)*, Beyrut 1996, s. 68.

109 BOA, MAD, nr. 7326, s. 269-270 (19 Zilkade 1071/16 Temmuz 1661).

110 BOA, MAD, nr. 9995, s. 17(27 M 1179/Temmuz 1765).

111 BOA, MD, nr. 120, s. 420 (evâsıt M 1126/Ocak 1714); C.ML, nr. 20304 (1151/1738-1739); MAD, nr. 3434, s. 208 (13 R 1125/9 Mayıs 1713).

için havaleler yapılmaktaydı. Sayda Eyaleti¹¹², Trablusşam Eyaleti¹¹³ mukataalarının yanı sıra Halep Muhassılığı'na¹¹⁴ bağlı mukataalar, Bilâd-ı Şam'da bu ödemelerle ilgili havalelerin yapıldığı mukataalar olmuştur. Şihâboğlu emirleri bu havalelerden paylarına düşeni ödemeleri konusunda bürokratik denetim sürecine tâbi olmuşlardır.

18. yüzyılın başlarında Bilâd-ı Şam eyaletlerinin valiliklerini ellerinde bulundurmuş olan Mataracıoğlu Ailesi'nden Sayda-Beyrut Beylerbeyisi Kaplan Muhammed Paşa, Bağdat muhafazasına memur askerlerin maaşları için, o dönemde Cebel-i Şûf Mukataası'nın mültezimi olan Emir Beşir eş-Şihâbî'nin (*Mir İbşir*) 1699 senesinden kalan borcunun ödenmesinin takibi ile görevlendirilmiştir¹¹⁵. Sayda valisi Mehmed Paşa ise, 1747 senesinde, kendisinden önceki vali Osman Paşa'nın eyaletin valiliğini yaptığı 1745-1746 senelerinden mukataacıların zimmetlerinde kalan borçların tahsili için görevlendirilmiştir. Emir Mülhim eş-Şihâbî'nin aralarında bulunduğu eyalet mukataacıları söz konusu senelerde vergi borçlarının tamamını ödemişlerdi. Yapılacak ödemelerden elde edilen gelir ise Anabolu, Moton ve Kandiye kalelerindeki askerlerin ve Bosna'daki yeniçerilerin mevaciblerinin ödenmesi için kullanılacaktı. Sabık vali Osman Paşa'nın döneminde yapılamamış olan tahsilat Mehmed Paşa tarafından yapıldı. Ödeme emirleri, yani *sebeb-i tahrir hükümleri*, arka taraflarına Sayda kadısı tarafından ödemelerin yapıldığına dair bir yazı yazılıp mühürlenerek sâlyânesine teslim edildi¹¹⁶.

Osmanlı maliyesi, Şihâboğulları ve bölgedeki diğer mukataacıların zimmetlerinde kalan vergi borçlarını üzerinden seneler geçse de takip etmeyi bırakmıyordu. 1763 senesinde Sayda valiliği görevini yapmış olan Mehmed Paşa, yaklaşık sekiz sene önce (1168/1756-57) Kars Kalesi muhafazasındaki yeniçerilerin mevacibi için havale edilmiş olan meblağın tahsili işi için görevlendirildi. Cebel-i Şûf Mukataası mültezimleri Emir Ahmed ve Emir Mansûr'un zimmetlerinde kalan 16.013 kuruş Kars Kalesi muhafazasında olan yeniçerilerin 1756-1757 senesi mevacibleri için havale olunmuş ancak ödenmemişti. Bunun üzerine Enderun Hazinesi'nden söz konusu ödeme yapılmış sonradan bu paranın yerine konulması kararlaştırılmıştır. Ancak Musa Paşa vefat edince Enderun Hazinesi'nden alınan ödünç meblağ yerine

112 BOA, *MAD*, nr. 9952, s. 22 (8 M 1156/4Mart 1743), 165 (28 Ca 1157/9 Temmuz 1744); *MAD*, nr. 9953, s. 58 (3 M 1159/26 Ocak 1746); *MAD*, nr. 9958, s. 165 (11 B 1159/30 Temmuz 1746); *MAD*, nr. 9959, s. 71 (7 Ra 1160/19 Mart 1747).

113 BOA, *MAD*, nr. 9947, s. 57 (17 Ra 1156/11 Mayıs 1743); *MAD*, nr. 9952, s. 136 (9 Ra 1157/22 Mayıs 1744); *MAD*, nr. 9962, s. 289 (19 R 1160/30 Nisan 1747); *MAD*, nr. 9964, s. 131 (15 Z 1161/6 Aralık 1748); *MAD*, nr. 10003, s. 148 (17 Ca 1184/8 Eylül 1770).

114 BOA, *MAD*, nr. 9952, s. 147 (Ca 1157/Haziran 1744); *MAD*, nr. 9953, s.59 (2 S 1159/24 Şubat 1746); *MAD*, nr. 10003, s. 274 (Safer 1185/Mayıs 1771).

115 BOA, *MAD*, nr. 9885, s. 224 (8 N 1111/27 Şubat 1700).

116 BOA, *MAD*, nr. 9962, s. 10 (20 B 1160/28 Temmuz 1747).

konulamamıştır. Bunun üzerine Mehmed Paşa'nın meseleyi takip etmesi kararlaştırılmıştır¹¹⁷.

Cebel-i Şûf mukataasının vergi gelirinden karşılanan diğer bir gider kalemi Şam hac kafilesi ile ilgili ödemelerdi. Sayda Eyaleti vergi gelirlerinden tahsis edilen ve hac masraflarına ait *ocaklık* olarak yapılan ödemelerin miktarı, çalışmanın kapsadığı dönem boyunca birkaç ufak ekleme dışında büyük miktarlarla ifade edilebilecek bir değişikliğe uğramamıştır. Bu miktar, 1750'lerin ilk yarısına kadar 39.071 kuruştur. Söz konusu ödeme "*mesarif-i Hac-ı şerif ocaklık-ı kadim*" tanımlanmasıyla maliye defterlerine kaydediliyordu ve Şam Eyaleti hazinesine gönderilmek üzere havale ediliyordu¹¹⁸. Şihâboğulları emirleri, Hac kafilesinin masraflarının karşılanması konusunda üzerlerine düşen meblağı ödemeleri için bürokratik denetime tâbiydiler. Bu hususta merkezî maliye bürokratlarının yanı sıra Sayda ve Şam eyaletlerinin valilerinin takibine uğruyorlardı.

Sayda Eyaleti mutasarrıflığı yapmış olan Osman Paşa'nın 1746 senesinden hac masraflarına havale edilmiş olan vergi borcu kalmıştı. Osman Paşa'nın kalan vergi borcundan ayrıca Kars Kalesi ve Bosna Kalesi gibi önemli bazı kalelerin maaş ödemelerine havaleler yapıldı. Böylece Osman Paşa'nın geçmiş vergi borcu (*bakaya*) 252.840 kuruşu buluyordu. Bu borcun karşılığı ise Sayda mukataacılarının zimmetindeydi. Esad Paşa özellikle Şam hazinesine gelecek olan 58.698,5 kuruşluk hac masrafları havalesi için harekete geçti. Cebel-i Şûf mültezimi Emir Mülhim'in üzerinde kalan vergi borcunu askeri gücü de işin içine sokarak bizzat tahsil etti¹¹⁹. Önceki senelerden kalan vergi borçlarını ödeme konusunda zorluk çıkaran Emir Mülhim eş-Şihâbî'ye karşı Esad Paşa'nın takip ettiği sert tavrın merkezî hükümet tarafından olumlu karşılanmasında, Şam hazinesine hac organizasyonunun lojistik ve askeri harcamaları için yapılacak havalelerin ödenmemesi gerekçesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır¹²⁰.

Şam hac kafilesinin güvenliğini sağlamakla görevli *Cerde* adı verilen süvari birliğinin masraflarının karşılanması için civar eyaletlerin mukataalarının yanı sıra Sayda Eyaleti mukataalarının gelirinden de yararlanılmıştır¹²¹. Bu kapsamda Şihâboğullarından Emir Ahmed ve Emir Mansûr kardeşlerin emirlik yaptıkları dönemde, 1756 senesinde Cerde birliklerinin masrafları için Cebel-i Şûf Mukataası'nın vergi gelirinden havale edilen meblağdan 2.436,5 kuruşluk kısmı borç olarak

117 OA, C.SM, nr. 9/443 (22 L 1176/6 Mayıs 1763).

118 BOA, MAD, nr. 4879, s. 128 (11 B 1110/13 Ocak 1699); MAD, nr. 10151, s. 180 (7 Z 1118/12 Mart 1707); MAD, nr.10167, s. 232 (27 C 1137/13 Mart 1725); MAD, nr. 10172, s. 328 (4 C 1143/15 Aralık 1730); MAD, nr. 10187, s. 324 (15 M 1157/29 Şubat 1744); MAD, nr. 10195, s. 285(3 S 1165/22 Aralık 1751).

119 BOA, MAD, nr. 9959, s. 70-71 (7 Ra 1160/19 Mart 1747); MAD, nr. 9962, s. 10 (20 B 1160/28 Temmuz 1747).

120 BOA, MAD, nr. 10191, s. 302 (Ra 1161/Mart 1748).

121 Mehmet İpşirli, "Cerde", *DİA*, Cilt: VII (İstanbul 1993), s. 393.

kalmıştır. Birkaç defa talep edilmesine rağmen ödemenin yaklaşık dört yıl boyunca aksaması üzerine 1760 senesinde Sayda valisine bu borcun tahsili konusunda yeniden emir gönderilmiştir¹²².

Kardeşi ile girdiği emirlik mücadelesinde üstünlük sağlayıp 1763 senesinden itibaren emirliği tek başına yürütmeye başlayan Mansûr¹²³, *hac umurunun* görülmesinde ve serhat kalelerinin muhafızlarına gönderilecek *mevâcibin* havalesinde kullanılmak üzere tahsis edilen vergi borcundan kendi payına düşeni ödemesi konusunda bir hükümde doğrudan muhatap alınmıştır¹²⁴. Bu hükümde klasik Osmanlı hükümlerinde yer alan rûkunlar gereği Mansûr'a "Beyrut Mültezimi" unvanıyla ve makamına uygun olarak eklenen "zîde kadruhu" dua cümlesiyle hitap edilmiştir. Diplomatikaya ilişkin bu ayrıntılar, Mansûr'un, diğer Şihâboğulları emirleri gibi statü-sorumluluk eksenine dahil edildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Sonuç

Merkeziyetçi bir hususiyete sahip siyasi iktidarını dayatmak peşinde olan Osmanlı hükümeti ve onun valileriyle, yerel iktidarlarını korumak peşindeki Şihâboğullu emirlerinin hedeflerinin birbirlerini nakzettiğini düşünmek, konuyu, sıfır toplamı bir iktidar oyunu açıklamasına indirgemek anlamına gelir. Bunun yerine Şihâboğullarının, 18. yüzyılda, selefleri Ma'noğullarının önceki yüzyılda yaptıklarına benzer şekilde Cebel-i Lübnan'da yerel iktidarın en güçlü temsilcisi olmayı başardıklarını, böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nun, bölgede vergi tahsili, asayişin sağlanması gibi idari-mali meselelerin hallinde aracılığına başvurabileceği yerel güç olma vasfına sahip olabildiklerini söylemek daha yerinde bir açıklama olmaktadır.

Yine de Osmanlı hükümeti, bölgedeki yerel iktidarın şekillenmesine her vesileyle müdahale etmekten geri durmamıştır. Emir Beşir, yerel iktidarını zedeleyen, kendisini Haydar'ın naibi konumuna düşüren müdahalenin telafisini yaparak kuzey ve güneydeki mukataalarda nüfuzunu kabul ettirmiştir. Ancak "saraylı" Ma'nzâde Hüseyin Efendi'nin marifetiyle akıl edilen bu niyabet sayesinde, Haydar, elde ettiği meşruiyetin farkında olarak Beşir'i entrika yoluyla da olsa saf dışı etmeyi bilmiştir. Öte yandan Şihâboğullarının yerel iktidarlarının tesis edilmesinde Ayn Dara zaferinin rolü oldukça fazladır. Zira, Osmanlı hükümeti, Ayn Dara Savaşı'na giden süreçte, bölgenin iktidar çekişmelerine gebe sosyo-politik yapısının farkında

122 BOA, MD, nr. 162, s. 93, hkm no: 236 (evâil Ca 1174/ Aralık 1760).

123 El-Munayyır, *Dürri'l-masrûf*, s. 22-23.

124 BOA, MAD, nr. 10000, s. 163 (21 R 1182/4 Eylül 1768).

olarak alternatif yerel araçlar üzerine oynamıştır. Bu konuda bölge valileri eliyle Alemüddin Ailesi gibi güçlü bir Dürzî aileyi destekleyerek Şihâboğullarının karşısına çıkarması, Haydar'ın emirliğinin ilk yıllarında yerel iktidarının ciddi bir meydan okumayla karşılaşmasına neden olmuştur.

Ayn Dara zaferiyle, bölgedeki rakip Dürzî ailelerin de desteğini alarak Şihâboğullarının yerel iktidarına meydan okuyan Alemüddin Ailesi, yerel iktidar adına bir alternatif olmaktan çıkmıştır. Şihâboğuları ilk etapta kendi liderlikleri etrafında Necd, İmad, Canbolat, Lem'ıyyîn, Telhük, Arslan, Hâzin, Hubeyş, Dahdah ve diğer yerel aileleri toplayarak bir tek hizip iktidarı kurmaya çalışmışlardır. Böylece hizipsel mücadelelerin yıpratıcı etkilerinden korunmak istemişlerdir. Ancak aile içi iktidar mücadeleleri, Canbolat ve İmad ailelerinin başını çektiği yeni hiziplerin ortaya çıkarak Şihâboğulu emirlerini de içine çektikleri hizipsel mücadeleleri yeniden başlatmaları, bu tek hizip egemenliğini sarsan etkenler olmuştur.

Şihâboğullarının, 18. yüzyılın başlarında Cebel-i Âmil'de sağladıkları nüfuz ve etkinliklerini devam eden süreçte sürdüremedikleri anlaşılmaktadır. Şihâboğullarının buranın yerel güçleri olan Ali es-Sagîr, Münker ve Sa'b ailelerine karşı inisiyatiflerini kaybetmelerinde bu ailelerin yerel iktidar potansiyellerinin rolü olduğu söylenebilir. Bölgedeki ekonomik kalkınmadan diğer yerel güçler gibi paylarını aldıkları anlaşılan bu ailelerle 18. yüzyılın ortalarından itibaren Safed mukataalarının şeyhi Zahir Ömer arasında bir ittifak zemininin oluştuğu görülmektedir. 1760'larda Şam valisi Gürcü Osman Paşa'nın, Sayda Eyaleti mukataacılarını baskılamak ve nüfuzunu bu eyalet topraklarına genişletmek üzerine bir strateji yürütmesi, bu ittifakın oluşmasında etkili olmuştur. Şihâboğullarına karşı, Emir Mülhim döneminde, Azmzâde Esad Paşa'nın benzer bir strateji güttüğü görülmüştür. Sonraki dönemde, aile içi iktidar mücadelesinde Emir Mansur'a karşı bayrak açan Yusuf'un, Gürcü Osman Paşa'dan aldığı destekle başarılı olması, ailenin, bölgenin siyasi arenasında Şam valisine ve dolayısıyla Osmanlı hükümetine yakın bir konuma yerleşmesine neden olmuştur.

Osmanlı hükümeti, valileri aracılığıyla olduğu gibi kurmuş olduğu mukataa sisteminin ön gördüğü birtakım süreçlere Şihâboğullarını dahil etmekle onların yerel iktidarlarını sınırlamaya çalışmıştır. Bu aynı zamanda söz konusu yerel gücün yerel aracı olarak kullanılmaya çalışılması anlamına geliyordu. Sayda Eyaleti'nin diğer mukataalarından tahsil edilmeye çalışıldığı gibi her yıl *Cebel-i Şûf Emâreti*'den de yıllık vergi tahsil ediliyordu. Bu vergilerle imparatorluğun askeri personelinin maaş ve masraflarına yönelik ödemeler planlanıyordu. Ayrıca Şam hac kafilisinin masrafları için yapılacak ödemelere yönelik tahsisatlar yapılıyordu. Sayda valileri, kendilerinin de sorumlu olduğu vergi tahsili konusunda Şihâboğulu emirlerini bir aracı olarak kullanmaya çalışmışlardır. Şihâboğulu emirleri ise yerel iktidarlarına meşruiyet sağlayan mukataacılık statüsünü ve bu statüye bağlı rol ve fonksiyonları üstlenirken

aynı zamanda birtakım denetim süreçlerine dahil olmuşlardır. Bu konuda Şihâboğullarının, bir önceki yüzyılda bölgede yerel iktidarı ellerinde bulunduran Ma‘noğullarından daha uzlaşmacı bir tavır içinde olduklarını söylemek mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Başmuhasabe Kalemi Defterleri (D. BŞM. D).

Cevdet Maliye (C. ML).

Cevdet Saray (C. SM).

Mühimme Defterleri (MD).

Maliye'den Müdevver Defterler (MAD).

Şam Ahkam Defterleri (DVNS. ŞM. D).

Trablusşam Sicilleri

Kaynak Eserler

Elkas Hanâniya El-Munayyır, *ed-Dürri'l-Masrûf fî Tarih eş-Şûf*, Beyrut 1984.

Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Lübnan fî ahd el-ümerâ eş-Şihâbiyyîn*, I-II, Haz. Esed Rüstem, Fuad Efrâm el-Bustânî, Beyrut 1969.

_____, *Kitâb el-Gurer el-Hisân fî Tevârih Havâdis ez-Zamân*, I-III, Mısır-Kahire 1900.

Naima, *Tarih-i Na'ima*, I-IV, Haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2007.

Şeyh Nâsif el-Yazıcı, *Risâle tarihiyye fî ahvâl Cebel Lübnan fî ahdihi 'l-iktâ'î*, Haz. Muhammed Halil el-Başa Reyyaz Husayn Gannâm, Beyrut 2002.

Tannûs eş-Şidyâk, *Kitab Ahbâr el-A'yân fî Cebel Lübnan*, Haz. Fuad Efrâm el-Bustânî, Beyrut 1970

Tarih el-Ümerâ eş-Şihâbiyyîn bi-kalemi ahadi ümerâihim min Vadi et-teym, Haz. Selim Hasan Heşşi, Beyrut 1983

Araştırma ve İncelemeler

Abu-Husayn, Abdul-Rahim, *Rebellion, Myth Making and Nation Building: Lebanon from an Ottoman Mountain Iltizam to Nation State*, Tokyo 2009.

_____, "The Shihab Succession (1697): A Reconsideration", *12th Congress of the Comité International d'Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*, Praha 1996, s. 9-16.

_____, "Problems in the Ottoman Administration in Syria during the 16th and 17th centuries: The case of the sanjak of Sidon-Beirut", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 25, No. 4 (Nov. 1992), s. 665-675.

Bakhit, M. Adnan S., *The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century*, London University, Ph. D. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1961.

Burbank, Jane - Cooper, Frederick, *İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik*, Çev. Ahmet Baybars Çağlayan, İnkılap Yayınları, İstanbul 2011.

Cohen, Amnon, *Palestine in the Eighteenth Century: Patterns of Government and Administration*, The magness pres and Hebrew University, Jarusalem 1973.

Daher, Mesud, *el-Cüzuru 'l-tarihiyyeli 'l-Mesele et-Tâ'ifiyye el-Lübnâniyye*, Beyrut 1986.

Ebû Salih, Abbas, *et-Tarih es-Siyâsi li 'l-Emâre eş-Şihâbiyye fî Cebel Lübnân 1697-1842*, Beyrut 1984.

_____, "es-Sırâ' ale's-Sulta fî 'l-İmâra eş-Şihâbiyye", *Lübnan fî el-Karn es-Sâmin Aşer (el-Mü'temer el-evvel li 'l-Cem'iyye el-Lübnâniyye li 'd-Dirâsât el-Osmâniyye)*, Beyrut 1996, s. 128-158.

Emecen, Feridun, "Fahreddin, Ma'noğlu", *DİA*, Cilt: XII (İstanbul 1995), s. 80-82.

Genç, Mehmet, "Mukâtaa", *DİA*, Cilt: XXXI (İstanbul 2006), s. 129-132.

Hathaway, Jane, *Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları*, Çev. Gül Çağlalı Güven, Türkiye İşbankası Yayınları, İstanbul 2016.

Hatit, Ahmed, “Cebel ‘Âmil fi Karn, dirâse fi havliye Haydar Rıza er-Er-Rukeynî”, *Lübnan fi el-Karn es-Samin aşer (el-Mütemer el-Evvel li'l-Cem ‘iyye el-Lüb-nâniyye ed-Dirâsât el-Osmâniyye)*, Beyrut 1996, s. 61-79.

Holt, P. M., *Egypt and Fertile Crescent: A Political History, 1516-1922*, It-haca 1966.

Hourani, Alexander, *New Documents on the History of Mount Lebanon and Arabistan in the 10th an 11th Centuries h.*, Beirut 2010.

Itzkowitz, Norman, “18. Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri”, *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu, Norman Itzkowitz Armağanı*, Ed. Baki Tezcan, Karl Bar-bir, Çev. Zeynep N. Yelçe, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. XXIX-XLVI.

İnalçık, Halil, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV*, Türkiye İşbankası Yayınları, İstanbul 2014.

İpşirli, Mehmet, “Cerde”, *DİA*, Cilt: VII (İstanbul 1993), s. 392-393.

İsmail Hakkı Bey, *Lübnan: Mebâhis İlmîyye ve İctimâ ‘iyye*, I-II, Beyrut 1993.

İsmail, Adil, *Documents Diplomatiques et Consulaires Relates a L’Histoire Du Liban*, Beyrut 1975.

Joudah, Ahmad Hasan, *A History of the Movement of Shakh Zahir Al-Umar Al-Zeydanî (1690-1775)*, University Of Michigan 1971.

Kafadar, Cemal, *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Çev. Ce-ren Çıkın, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2010.

Kılıç, Orhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısından Osmanlı Devleti’nin İdari Taksimatı – Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ 1997.

Lapidus, İra M., *İslam Toplulukları Tarihi*, Çev. Yasin Aktay, Cilt: I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Mann, Michael, *İktidarın Tarihi*, Çev. Esin Saraçoğlu, Soner Torlak, Emre Kolay, Olcay Sevimli, Phoenix Yayınları, Ankara 2012.

McGowan, Bruce, “Âyanlar Çağı, 1699-1812”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt: II (1600-1914), Ed. Halil İnalçık ve Donald Quata-ert, Çev. Ayşe Berktaş, Eren Yayınları, İstanbul 2004, s. 759-884.

Meczûb, Talal, “Mesâdir Tarih Lübnan fi el-Karn es-Sâmin Aşer”, *Lübnan fi el-Karn es-Samin aşer (el-Mütemer el-Evvel li'l-Cem ‘iyye el-Lüb-nâniyye ed-*

Dirâsât el-Osmâniyye), Beyrut 1996, s. 23-42.

Moosa, Matti, *The Origins of Modern Arabic Fiction*, London 1997.

Muammar, Tevfik, *Daher el-Omar*, Nâsıra 1979.

Öz, Mustafa, “Metâvile”, *DİA*, Cilt: XXIX (İstanbul 2004), s. 404-405.

Salibi, Kamal, *A Hosue Of Many Mansions: the history of Lebanon reconsi-dered*, London 2002.

Salzmann, Ariel, *Osmanlı Ancien Regime’i: Modern Devleti Yeniden Düşün-mek*, Çev. Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Similiyenskaya, İrina, *el-Beni’l-İktisâdiyye ve’l-İctimâiyye fi’l-Maşrık el-Arabî alâ meşârifi’l-asrı’l-hadîs*, Arapça’ya Çev. Yusuf Ataullah, al-Farabî, Beyrut 1989.

Tabak, Faruk, “Bereketli Hilal’in Batısında Tarımsal Dalgalanmalar ve Eme-ğin Kontrolü”, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*”, Tarih Vakfı Yurt Ya-yınları, İstanbul 1998, s. 143-165.

Tekindağ, M.C. Şehabeddin, “ XVIII. ve XIX. Asırlarda Cebel Lübnan: Şihâb-oğulları”, *Tarih Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 13, İstanbul 1958, s. 31-44.

Winter, Stefan, *The Shiites of Lebanon under Ottoman rule, 1516-1788*, Cambridge University Press 2010.

Extended Abstract

The Shihâb family's seizing the control of the Emirate of Jabal Shuf which was subsequent to the death of Ahmad Ma'n without leaving any successor in 1697 paved the way for regional power struggles. These struggles came to an end in favour of the Shihâb family. This happened in 1711 when the Battle of 'Ayn Dārâ occurred. Also the Ottoman government was not indifferent to the fact that Bashir Shihâb presided the Emirate of Jabal Shuf through the consents of Druzes and Maronites. The Ottoman government intervened in the initiatives which were disposed by the local powers through the agency of Husayn Ma'n who took various missions in the Palace. It decided to invest Haydar, another member of the Shihâb family, with the emirate instead of Bashir Shihâb.

Ottoman government tried to control local powers in the region through the muqataa system and intervened in local politics as seen in Emirate's transition from Ma'nid to Shihâbs. . In this context, it is understood that the Ottoman government was successful in creating some local powers against the rising ones and activating them. It is possible to understand the support of the Ottoman government to the 'Alam al-Din Family who challenged the power of the Shihâbs in muqataas of Jabal Shuf in this context. Still, the Battle of 'Ayn Dārâ was the final response of the Shihâbs to the challenge of the 'Alam al-Din Family. When the 'Alam al-Din Family which received support from the governors of Damascus, was defeated in this battle, the Emirate of Jabal Shuf was completely seized by the Shihâbs.

Within the period following the discharge of the 'Alam al-Din Family with the help of the Battle of 'Ayn Dārâ, the Shihâb leadership in the muqataas of Jabal Shuf gained validity through the assents of the Maronite Khāzin, Hubaysh and Dahdah families besides the ones of Druze, Nakd, 'Imâd, Janbalat, Abu'l-Lam', Talhuk, and Raslân families. The Ottoman government also gave its consent for the Emirate to carry on administrative and fiscal control within the compass of the muqataa system. The governors of Sidon and Damascus, and the central senior accounting (Baş muhasebe kalemi) functionaries in this period, went on supervising both the pursuit of the annual tax debts of the muqataas which were dependent on the emirate in question and the collection of these muqatas' share within the amount of the annual payment which was necessary for the finance of the Hadj organization and which was supposed to be collected for the Damascus treasure. The Emirate of Jabal Shuf, in the respect of the Ottoman government, was nothing more than the totality of the Shuf Mountains which are located on the northeast of Sidon and the muqataas surrounding it. In the 18th century, the emirs who

were the members of the Shihāb family took away the control of these muqataas from the governors of Sidon and for tax-farming gave them to their supporters, the Druze families. In the periods of Emir Bashir and Haydar, the Shihābs, while establishing their local rule, were on the prowl of taking precedence over schism which formerly provided a propitious basis for the challenges of the rival families.

The Shihābs' sphere of influence did not remain limited to the Jabal Shuf region. In the 18th century, there were times when they seized control within the muqataas of Jubbat Basharri which are located on the north of Jabal Lubnan, Jubayl which is on the northern coast too, and Batrun. It was seen that especially during the period of Emir Mulhim, the Shihābs tried to extend their sphere of influence towards the interior regions of Jabal Lubnan, namely the Beqaa Valley. It was comprehended that in the south they had the intention of expanding their influence towards Jabal 'Amil and Safad regions. Haydar Ahmad who committed to paper the history of the Shihābs had some narrations in which the muqataas of Shumar and Tuffah were exposed as the regions under the control of Emir Mulhim. In this context, these narrations were remarkable in regard to being the ones which were oriented to the emphasis on the historical sphere of influence which was inherited from the Ma'nids. But, we have compared the documents in the Ottoman archives and have run across the datas which are discordant with these narrations. On the other hand, there were internal and external obstacles in front of the Shihābs' demand which was oriented to the expansion of the sphere of influence.

After the victory of 'Ayn Dārā, the Shihābs gave their all to putting an end to the faction struggle and establishing a local potency based on the supremacy of a sole and well-attended faction. But, the efforts of the Shihābs could not prevent the emergence of some new schism between Druze families which went under the names of Canbalātiyyah and Yazbakiyyah. It is possible to say that the Canbalātiyyah, one of the aforesaid factions, became an effective local power in the region after a while besides the Shihābs. It is understood that the emirs of the Shihāb family had to stand up for one of these factions and used up their own energies within the everlasting factional struggles. This situation generated a significant internal obstacle in front of the targets which are oriented to the extension of their sphere of influence.

The governors of Damascus constituted another obstacle in front of the Shihābs who aimed at extending their influence over the Bilād al-Shām. The Shihābs experienced a struggle of influence with the governors who were the members of 'Azm Family over the Beqaa Valley and the Baalbek muqataa. The period in which this struggle escalated was the one when Emir Mülhim and As'ad

Pasha clashed. It was seen that during the period of Gurji Osman Pasha who was the former enfranchised slave of As'ad Pasha, the relations between the government of Damascus and the Shihâbs evolved into an alliance from the struggle of influence as a matter the periodical conditions. Emir Yusuf, in his struggle for becoming the emir of Jabal Shuf, obtained the support of both Gurji Osman Pasha and his son Muhammad Pasha, the governor of Tripoli. Emir Yusuf, thanks to this support and by obtaining the tax farmings of Jubayl, Batrun and Jubbat Basharri muqataas in 1763, took a significant step in becoming the emir of Jabal Shuf. Meanwhile, it is necessary to say that Emir Yusuf, in his struggle for becoming the emir, was strongly supported by the Maronite families.

It is possible to encounter, in the Ottoman archival records, with the datas which talk about that within the scope of muqataa system, a superior-subordinate relationship was conducted between the governors of Sidon and the Shihâbs who clashed with the governors of Damascus for influence. It is understood that the governors of Sidon exploited the Shihâb emirs as the agents for collecting the taxes of Druze and Maronite peasants who lived on with garden-farming in the highlands. It is possible to say that on this topic the Shihâbs adopted some much more agreeable manners than the ones that the Ma'nids who held local power in the previous century, had done. Besides, the governors of Sidon occasionally got help from the military power of the Shihâb emirs in their disciplining campaigns against the Shia families in Jabal 'Amil, on the south.

It can be said that Safed and its surroundings were included in the regions which the Shihâb emirs wanted to dominate. But, in the 18th century a new local power which was not encountered in the previous century emerged. This was the Zayâdınah Family. It was seen that between Zâhir al-Omar, the famous leader of this family and the Shihâbs some strategies were followed. They were like the mutual remote monitoring of the movements, one side taking defensive precautions in the case of another side's engagement with an offensive attitude and its attack on a close location, and the participation of one side to an action which a third part entered at the expense of another side (For example, the Shihâbs supported the governors of Damascus in their actions at the expense of Zâhir al-Omar).

Another one of the Shihâbs' significant rivals in the struggles of influence was Metâvile. The Shihâb emirs who in the north obtained an ultimate success in putting across their influence to Jubayl, Baturun and Himâdis who lived in Jubbat Basharri could not expose the same success against the ones from the Harfush family, the local powers of the Beqaa Valley. It is possible to say that the Shihâb emirs who adopted an attitude which was based on the conflict with the families

of Ali al-Sagir, Munkar and Sa‘b who lived in the south, Jabal ‘Amil, put across their influence especially in the region which included the Tuffâh muqataa which is located on the south of the Shuf Mountains in the process until the 1740s. In the following period, the aforesaid Shia families who lived in Jabal ‘Amil region, appealed to the support of Zâhir al-Omar, the sheik of Safed against the attacks of Shihâbs which were oriented to suppression. Especially, in the late 1760s and the first half of 1770s, it was seen that an alliance was established between Zâhir al-Omar and the Metâviles of Jabal ‘Amil against the alliance which was created between Yusuf, the Shihâb emir and Gurji Osman Pasha, the governor of Damascus.